

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

La oss tenne våre lys i tillit til Gud og i tillit til hverandre

En kvalitativ studie av lystenningen i Bymisjonens hverdagsmesse med vekt på
deltakernes erfaringer

Maren Andrea Aasulvsen

Veileder

Carl Petter Opsahl

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

AVH5065: Masteroppgave profesjonsstudiet i teologi (30 ECTS), høst 2020

Antall ord: 24 992

Forord

Interessen for denne masteroppgavens tematikk har vært med meg helt siden jeg var i institusjonspraksis høsten 2019 i Tøyenkirka, Kirkens Bymisjon. Det første møtet med hverdagsmessen og lystenningen gjorde sterkt inntrykk og jeg husker at det skapte undring og stor nysgjerrighet i meg. Det som berørte meg sterkest var det som skjedde under lystenningen, da menigheten kunne komme frem å tenne lys og be en bønn eller si noen ord høyt. Det var derfor med stor interesse jeg begynte å utforske hva lystenningen kunne bety for menneskene som deltar i lystenningsritualet. I dette arbeidet har jeg fått god hjelp fra mange, og det er derfor mange som må takkes.

Først vil jeg rette en stor takk til mine fem informanter. Tusen takk for alt dere har delt, deres åpenhet og ærlighet om tro og liv. Det har gjort inntrykk på meg! Uten dere hadde det ikke blitt noen oppgave! Tusen takk!

Takk til Bymisjonen og Tøyenkirka som har tatt imot meg og latt meg forske på lystenningen i hverdagsmessen. Takk for at jeg har fått jobbe som frivillig i Kroa og takk for gode råd og heiarop. Takk til min veileder Carl Petter for kunnskap om og tro på temaet.

Takk til Mamma og Svein som har vært uvurderlige støttespillere i hele høst. Takk for middager, omsorg og for at dere har vist så stor interesse for oppgaven min.

Takk til Leif og Helene som har støttet meg gjennom hele prosessen. Takk for at dere har hatt troa på meg og motivert meg på tunge dager. En ekstra takk til Helene for seine kveldsturer, gjennomlesing og korrektur.

Oslo, januar 2021

Sammendrag

«Dette lyset tenner jeg for deg...». Disse ordene er utgangspunktet for masteroppgaven.

Lystenningen i Tøyenkirkas hverdagsmesse inviterer mennesker til å tenne lys og si noen ord om det de har på hjertet. Målsettingen med studien er å analysere betydningen av lystenningen i deltakernes liv og hvordan liturgien møter livserfaringer.

Oppgavens problemstilling:

- *Hvordan opplever de som tenner lys under hverdagsmessen denne handlingen?*
- *Hvilken betydning har lystenningen i deres hverdags- og trosliv?*

Denne empiriske studien er basert på fem dybdeintervjuer med deltakere som går fast på hverdagsmessen i Tøyenkirka. Lystenningen er en del av Kirkens Bymisjons virksomhet og dette har preget utformingen av ritualet. Bymisjonen har tradisjon for å etablere samværs- og forkynnelsesformer som søker å inkludere mennesker kirken tradisjonelt ikke når ut til.

Informantenes svar er tolket i lys av ulike faglige perspektiv og teoretiske begrep hentet fra teologi og sosialfag. Et teoretisk bakteppe for denne studien er diskursen om sårbarhet, og hvordan forstå og møte menneskers levde liv med anerkjennelse, gjensidighet og respekt.

Lystenningen som liturgisk ledd oppleves av informantene som et meningsskapende og sjelesørgerisk ritual, og som et myndiggjørende fellesskapsprosjekt. Lystenningen både styrker fellesskapet og styrkes av fellesskapet. Informantene forteller om hvordan lystenningen samspiller med deres livserfaringer og behov for mening og tilhørighet i tilværelsen. De beskriver at de planlegger hva de skal tenne lys for, de tar med seg ritualet hjem og tenner lys der, og følger opp andre i fellesskapet gjennom bønner eller ved å ta kontakt. De trekker fram tilliten i fellesskapet og den myndiggjøringen de opplever gjennom ritualet. Betydningen av omsorgsfellesskapet som mulighet for å legge fra seg det som tynger er sentralt i fortellingene.

Den praksisen som beskrives i studien kan være et bidrag til å videreutvikle gudstjenestefellesskap slik at disse i enda større grad møter og anerkjenner alle menneskers sårbare hverdagsliv.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Presentasjon av tema	1
1.2	Problemstilling og forskningsspørsmål	1
1.3	Teoretisk grunnlag og kontekst for masterprosjektet	2
1.3.1	Anerkjennelsens og sårbarhetens betydning for inkluderende fellesskap.....	3
1.4	Tidligere forskning på området	5
1.5	Oppgavens oppbygging – en leseveiledning	7
2	Konteksten for lystenningen i Tøyenkirka	9
2.1	Om Kirkens Bymisjon som organisasjon	9
2.2	Lystenning generelt og i Bymisjons-sammenheng spesielt.....	9
2.2.1	Om lystenning i Den norske kirke.....	9
2.2.2	Lystenning i Bymisjons-sammenheng	10
2.3	Hverdagsmessens og lystenningens historie.....	10
2.4	Hvem går på hverdagsmessen?.....	12
2.4.1	Fem portretter av deltakere på hverdagsmessen	12
2.5	Hvordan foregår hverdagsmessen?.....	14
2.5.1	Kirkerommet	15
2.5.2	Lystenningens liturgiske innramming	16
3	Forskningsmetode	17
3.1	Valg av forskningsmetode	17
3.2	Vitenskapsteoretisk utgangspunkt	17
3.2.1	Fenomenologi.....	17
3.2.2	Hermeneutikk	18
3.2.3	Fortellingsanalyse.....	19

3.3	Det kvalitative forskningsintervjuet	20
3.3.1	Utvalg og rekruttering	20
3.3.2	Utforming av intervjuguide	20
3.3.3	Gjennomføringen av intervjuene.....	21
3.3.4	Transkribering av intervjuene	21
3.3.5	Metode for analyse av data.....	22
3.4	Observasjon – introspeksjon og selvobservasjon	22
3.5	Validitet og reliabilitet.....	23
3.6	Forskningsetikk	23
3.6.1	Informert samtykke	24
3.6.2	Konfidensialitet	24
3.6.3	Konsekvens av deltakelse i studien?	25
3.7	Overføringsverdi.....	25
4	Lystenningen som liturgisk ledd	26
4.1	Innledning	26
4.2	Hva forteller informantene?.....	26
4.2.1	Lystenningen som liturgisk ledd - et sett av betydninger og praksiser	26
4.2.2	Den enkeltes forberedelser til lystenningen	28
4.2.3	Betydningen av lystenningsstedets plassering i kirkerommet.....	29
4.2.4	Utfordrende lystenning.....	30
4.3	Ulike innfallsvinkler til lystenningen som liturgi.....	32
4.3.1	Liturgi er teologi.....	32
4.3.2	Kort beskrivelse av relevante liturgiske ledd	33
4.3.3	Gudstjeneste som handling og dialog.....	35
4.3.4	Relasjonenes plass i gudstjenesten	35
4.4	Drøfting av liturgiske ordninger og lystenning som praksis	36

4.4.1	Lystenningen rommer flere liturgiske ledd	36
4.4.2	Lystenningen som kontekstuell teologi	38
4.4.3	Lystenningens betydning for et levende gudstjenesteliv	39
4.4.4	Forholdet mellom liturgien og utformingen av rommet	39
4.5	Avslutning	40
5	Lystenningen som meningsskapende og sjelesørgerisk ritual	41
5.1	Innledning	41
5.2	Lystenningens meningsskapende funksjon	41
5.2.1	Hva forteller informantene?	41
5.2.2	Teori om ritualer og mening	44
5.2.3	Drøfting av lystenningens meningsskapende funksjon	48
5.3	Lystenningen som sjelesorg	49
5.3.1	Hva forteller informantene	49
5.3.2	Teori knyttet opp til sjelesorg	51
5.3.3	Drøfting av lystenningen som et sjelesørgerisk og meningsskapende ritual	54
5.4	Avslutning	55
6	Lystenningen som fellesskapsprosjekt	57
6.1	Innledning	57
6.2	Hva forteller informantene?	57
6.2.1	Bønnenes fellesskaps- og tillitsbyggende funksjon	57
6.2.2	Lystenningens myndiggjørende funksjon	59
6.3	Teori om fellesskap, tillit, og myndiggjøring	60
6.3.1	Om fellesskap	61
6.3.2	Om empowerment-tenkningens betydning	63
6.4	Drøfting av forholdet mellom lystenning, fellesskap og myndiggjøring	65
6.4.1	Lystenningen som fellesskapsbyggende ritual	65
6.4.2	Lystenningen som myndiggjørende ritual	68

6.5	Avslutning	69
7	Avslutning	70
8	Litteratur.....	72
9	Vedlegg	76
9.1	Vedlegg 1, Godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata.....	76
9.2	Vedlegg 2, Informasjonsskriv.....	78
9.3	Vedlegg 3, Intervjuguide	81
9.4	Vedlegg 4. Dikt av Hans Olav Mørk.....	83

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema

Utgangspunktet for denne masteroppgaven er et ønske om å få dypere innsikt i hvordan deltakere i hverdagsmessen i Tøyenkirka, Kirkens Bymisjon i Oslo, opplever det liturgiske leddet lystenning, og hvilken betydning denne handlingen har for deres liv. Gjennom min praksisperiode, og frivillig engasjement i Tøyenkirka etter praksisen, har jeg blitt nysgjerrig på hvordan de som deltar i lystenningen opplever dette, hvorfor de deltar og hva det har å si for deres hverdag. Jeg ønsker også å lære mer om bakgrunnen for at det liturgiske leddet lystenning ble etablert og hvordan man kan forstå de mekanismene som er i spill før, under og etter ritualen. Innfallsvinklene for å belyse problemstillingen er både teologiske og sosialfaglige, begrunnet i at liturgi, livserfaring og teologi er en tre-veis prosess:

«Livserfaring skaper liturgi. Liturgi skaper, eller er, teologi. Livserfaring skaper teologi. Teologi skaper liturgi. Og liturgi er også livserfaring. Liturgi er praksis; den består i hellige handlinger» (Stålsett 2018, s.13-14).

I sin artikkel «Sårbarhetens mysterium: liturgi, lidelse og livsmot i globaliseringens tidsalder» fra 2018, stiller Sturla Stålsett følgende spørsmål: «Hvordan kan liturgisk praksis uttrykke, synliggjøre, tyde, feire, virkeliggjøre sårbarhetens hellige mysterium i menneskers liv i dag?» Dette spørsmålet er grunnlaget for min masteroppgave, og bakgrunnen for at jeg har intervjuet fem mennesker som over tid har deltatt i hverdagsmessen og lystenningen i Tøyenkirka. Deres opplevelser og erfaringer danner utgangspunkt for mine refleksjoner om betydningen av lystenning som liturgisk praksis for å møte menneskers hverdagsbehov og åndelige behov.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Ut fra oppgavens tema har jeg formulert følgende problemstillinger:

Hvordan opplever de som tenner lys under hverdagsmessen denne handlingen?

Hvilken betydning har lystenningen i deres hverdags- og trosliv?

På bakgrunn av informantenes fortellinger har jeg kommet fram til følgende forskningsspørsmål:

- På hvilken måte samspiller lystenningen som liturgisk ledd med gudstjenestedeltakernes livserfaringer?
- Hvilken betydning har ritualet lystenning for deltakernes opplevelse av mening og sammenheng i livet, og kan man ut fra dette forstå lystenningen som en sjelesørgerisk handling?
- På hvilken måte kan vi forstå selve lystenningsritualet som myndiggjørende og fellesskapsbyggende?

1.3 Teoretisk grunnlag og kontekst for masterprosjektet

Konteksten studien er foretatt i har stor betydning for gjennomføringen av hele prosjektet. Kirkens Bymisjon sitt slagord «Rom for alle» og deres fokus på at «Ingen er bare det du ser» danner bakteppet for hverdagsmessen og den sammenheng lystenningen er plassert i. Bymisjonens formål har både før og nå vært å finne frem til samværs- og forkynnelsesformer som kan inkludere mennesker kirken ellers ikke når ut til (Torp & Mørk, 1992). Knyttet til forskningsspørsmålene for denne studien er det en målsetting å få dypere innsikt i både individuelle og kollektive forhold som kan belyse informantenes erfaringer. Et teoretisk bakteppe for både Bymisjonens arbeid og denne studiens siktemål er diskursen om sårbarhet, om hvordan man kan forstå og møte menneskers levde liv med anerkjennelse, gjensidighet og respekt. Begrepene *sårbarhet* og *anerkjennelse* ble derfor sentralt i valg av fokus i prosjektet. Målsettingen med studien er å analysere betydningen av lystenningen i deltakernes liv, hvordan liturgien møter menneskenes livserfaringer, og ha dette som grunnlag for å tenke nytt om liturgiske praksiser. Ved å lytte til de fem informantenes stemmer får jeg vite mer om deres erfaringer og opplevelser av liturgien. Jeg ønsker å forstå på hvilken måte liturgi kan møte menneskers behov for trøst, tilhørighet, og mening.

En som har satt dette temaet på dagsorden er teologen Gyrid Gunnes (2014) i artikkelen «Hvem er folkekirkens folk?». Her tar Gunnes utgangspunkt i forholdet mellom diakonal

praksis og de tradisjonelle kirkelige handlingene, og i hvilken grad dagens diakonale praksis/kirkelige handlinger møter behovene til mennesker i utsatte livssituasjoner. Gunnes har gjennomført en empirisk studie av kultur-arrangementet «Åpen Mikrofon» som arrangeres en fredag annenhver måned i Vår Frues kirke i Trondheim. Gunnes sin påstand i artikkelen er at:

«Åpen Mikrofon kan forstås som et uttrykk for kirkelige handlinger i en folkekirke for mennesker i marginaliserte livssituasjoner. Forstått som en kirkelig rite bidrar Åpen Mikrofon til at andre mennesker med andre erfaringer konstitueres som folkekirkens implisitte folk» (Gunnes, 2014, s.18-19).

Gunnes konkluderer med at kirken må utforske mer allmenne ritualiserende praksiser som viktige ressurser for å åpne rommet for alle. Åpen mikrofon som rite bidrar til at folk som vanligvis er ekskludert fra fellesskapet kan utfolde seg i andre roller enn det man er vant til, og at dermed også de som lever i marginaliserte livssituasjoner er folkekirkens folk.

1.3.1 Anerkjennelsens og sårbarhetens betydning for inkluderende fellesskap

Kari Karsrud Korsliens (2009) perspektiver i «Anerkjennelsens plass i diakonien» ble betydningsfulle for min prosess med masteroppgaven. Inkluderende fellesskap er kjernen i diakonalt arbeid, og anerkjennelse er et grunnleggende premiss for dette arbeidet. Begrepet er mye brukt i både sosialt arbeid og diakoni. Den tyske sosialfilosofen Axel Honneth mener anerkjennelse er det nye nøkkelbegrepet for å forstå og bekjempe sosial ulikhet (Honneth 2008). Å oppleve anerkjennelse er avgjørende for vår identitet og selvbevissthet, og setter oss i stand til å delta i fellesskapet og i samfunnet. Sentralt i Honneths teori er makt, og det å avdekke dominerende kulturer og samfunnsforhold som hindrer mennesker i å ta del i prosesser som fremmer anerkjennelse, og dermed frata de muligheten til å delta på viktige arenaer, som for eksempel å gå i kirken. Korslien skiller mellom det sosiale fellesskapet mellom mennesker, og det sakrale fellesskapet som har sitt utspring innenfor de liturgiske rammene (Korslien, 2009, s.97). Hun trekker fram at anerkjennelsesspørsmålet får ulik utforming om det handler om forholdet mellom Gud og mennesker, eller om det er de mellommenneskelige relasjonene som er i fokus. Forfatteren begrunner spørsmålet ved å vise til Plan for diakoni (Kirkerådet, 2008) som definerer inkluderende fellesskap slik:

«Inkluderende fellesskap er et viktig uttrykk for kirkens medmenneskelige omsorg. Dette fellesskapet beskrives i Bibelen som en kropp med mange ulike lemmer og funksjoner (1.Kor 12)...» (Kirkerådet 2008, s.18 i Korslien 2009, s. 87).

Bibelsitatet kan tolkes som at fellesskap er både enhet og mangfold, og inkluderende fellesskap er av ulik størrelse og med plass til mangfoldet. Korslien viser til Julia Kristeva og Nancy Fraser, begge store tenkere innenfor dette feltet, og deres teorier om anerkjennelse og betydningen av dette for inkludering i sosiale fellesskap. Fraser (2002) løfter begrepet anerkjennelse fra individnivå og til strukturelt nivå, og kritiserer en anerkjennelsespraksis som bare fokuserer på identitetspolitikk, og som ikke løfter de utfordringene menneskene står i til et strukturelt og politisk nivå (Fraser 2002, i Korslien, 2009, s.89). Julia Kristeva fokuserer på våre holdninger til annerledeshet, og at dette er grunnleggende for et mangfoldig fellesskap. Vi må vende blikket innover mot oss selv og de holdningene vi har til annerledeshet, sier Kristeva, og trekker fram at det ikke finnes noen normalitet, at vi må anerkjenne hverandre som subjekter i felles solidaritet. Vi blir konfrontert med egen angst for sårbarhet i våre møter med mennesker som vi definerer som annerledes oss selv f.eks. funksjonshemmede (Kristeva 2008, i Korslien, 2009, s.92-94).

Anerkjennelsen tar vår felles sårbarhet som utgangspunkt, framholder Julia Kristeva. Sturla Stålsett (2018) har også skrevet om sårbarhetens betydning og sier følgende:

«Men sårbarheten er som ufrakommelig menneskelig livsvilkår også *konstituerende* for det å være menneske. Ja, mer enn det: Den representerer en *styrke*. Den muliggjør etisk bevissthet og etisk handling. Og den er en hovedingrediens i kjærligheten. Uten sårbarhet finnes ingen kjærlighet» (Stålsett, 2018, s.3).

Stålsett knytter sårbarhetsbegrepet til vår tids samfunnssituasjon og fokuserer på at det kreves en bevisstgjøring om nettopp sårbarhetens betydning for menneskelig eksistens. Han skiller mellom sårbarhet som kilde til kjærlighet, og *sårethet*, som en påført krenkelse. Den situasjonsbestemte såretheten, det å leve i utsatte livssituasjoner uten mulighet til endring, er noe både Fraser, Kristeva og Stålsett mener man på ulike nivå i samfunnet må kjempe imot. Magdalene Thomassen (2020) skriver i sin artikkel «Sårbarhet og fellesskap» at menneskelig sårbarhet kan sees på som en styrke, som en del av livet, som en forutsetning for det å være menneske. Dette i motsetning til å betrakte sårbarheten som svakhet, noe som skal bekjempes,

noe som gjelder «de andre» og ikke «oss». Samtidig sier Thomassen at alle ikke er like sårbare, og at dette handler om i hvilken grad vi i livet har hatt muligheten til å beskytte oss mot sårbarhet og også blitt ivaretatt i situasjoner som skaper sårbarhet. Dersom sårbarhet blir allmenngjort, vil vi kunne stå i fare for å ikke møte den som opplever seg krenket på en god måte. Dersom sårbarheten individualiseres vil vi kunne komme til å stigmatisere og fremmedgjøre (Thomassen, 2020, s.24). Det å snakke om sårbare grupper generelt kan også oppleves krenkende for de som kategoriseres på denne måten. Thomassen bruker begrepet «produktiv sårbarhet» (ibid, s.33) dvs sårbarhet som en ressurs og grunnleggende faktor for inkluderende fellesskap. De individuelle og de kollektive dimensjonene ved sårbarhetsbegrepet utfordrer oss til å kjempe mot urettferdighet og strukturelle forskjeller, og tilrettelegge for fellesskap som anerkjenner og ivaretar enkeltmenneskers liv både åndelig og sosialt.

Stålsett skriver om ulike kirkesamfunn og religiøse bevegelsers forskjellige måter å møte sårbarhet på, noen med målsetting om å overvinne sårbarheten (Stålsett, 2018, s.8-9). Dette er et helt annet utgangspunkt enn den teologien og ideologien som Tøyenkirka og hverdagsmessen bygger på, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 2 og 6. Korslien peker på at det er store likhetspunkter mellom kirkens diakoniplaner og de tankene som blant annet Julia Kristeva presenterer. Målet er et fellesskap preget av en anerkjennende kultur som åpner for dialog og tillitsskapende virksomhet, forutsetninger for opplevelse av tilhørighet og samhold.

Møtene med informantene rørte meg dypt og tydeliggjorde hvilken betydning anerkjennelse av hvert enkelt menneskes historie har for å kunne forstå mer av livet og sårbarheten som vi alle omgir oss med. Dette blir viktig for mitt fremtidige arbeid som prest, og hvordan jeg er med på å legge til rette for praksiser som møter enkeltmenneskets behov gjennom både liturgi og fellesskap.

1.4 Tidligere forskning på området

For å finne hva som er gjort av forskning på temaet «Lystenning i hverdagsmessen i Tøyenkirka» startet jeg med å snakke med nøkkelpersoner i Bymisjonen. Gjennom litteratursøk og samtaler med min veileder Carl Petter Opsahl fant jeg fram til flere kilder som er sentrale i min oppgave. Det finnes ikke mye forskning eller litteratur som er skrevet spesifikt om lystenningen i hverdagsmessen i Tøyenkirka, men det finnes noe forskning på

Bymisjon generelt. Det er derimot skrevet mye om lystenning som ritual og et utvalg av dette presenteres i kapittel 5 og 6. I dette avsnittet vil jeg presentere kort den litteraturen/forskningen som ligger tettest opp mot min studie.

«Asfalt og lengsel. Gudstjenester utenfor kirkerommet» (Torp & Mørk, 1992), handler om å feire gudstjeneste utenfor kirkerommet. Dette er en slags oppskriftsbok på hvordan tre gudstjenester har blitt holdt rundt om i Oslo. Bymisjonssenteret var inspirert av de gamle Bymisjonærene, som hadde som mål å nå ut til folk der «livet leves». Boken berører ikke hverdagsmessen, men beskriver den liturgiske-teologiske tilnærmingen.

Knut Lundby har skrevet boken «Mellom vekkelse og velferd: Bymisjon i opp- og nedgangstider» (1980). Denne tar for seg historien til Oslo Indremisjon, som Bymisjonen tidligere het, og beskriver hvordan «... kirken møtte storbyen... samspillet mellom tro og samfunnsforhold...».

I boka «Gud er løs» utgitt av Mellomkirkelig råd i 1996 er det skrevet et eget kapittel om hverdagsmessen i Tøyenkirka. Dette kapittelet er sammensatt av flere artikler som på ulik måte er viet hverdagsmessen og Bymisjonssenterets historie. Artikkelen fokuserer på liturgi og diakoni generelt, men også hvordan dette praktiseres i hverdagsmessen. Fagstoffet skildrer miljøet kirken var og er en del av på Tøyen, og det fokus kirken hadde på at gudstjenesten skulle være tilpasset og inspirert av hverdagen og menighetens oppfatning av seg selv og sitt liv.

En masteroppgave i teologi på MF av Kristin Morken Hogganvik (2015) omhandler lystenning i åpne kirker. Dette er en kvalitativ studie som belyser hvorfor folk tenner lys i åpne kirker og hvilken betydning de opplever at dette har for dem. Hogganvik skriver at det er: «En undersøkelse av lystenning i lysgloben i Åpen kirke som ritualisering og uttrykk for religiøsitet».

«Liturgi og mening: En modell deltakeranalyse av enkelte ledd i Tøyenkirkas Hverdagsmesse» (2018) er en fordypningsoppgave i teologi skrevet av Magnus Halle ved Universitetet i Oslo. Halle analyserer to ledd i Tøyenkirkas hverdagsmesse: «lystenningen og sendelsens lydmodaliteter, med vekt på det meningsskapende potensialet». Videre skisserer han modell deltaker-rollen og drøfter alt i lys av messens kontekstuelle- teologiske

sammenheng. Halles studie behandler noe av det samme som jeg gjør i mitt prosjekt fordi den blant annet utforsker hva lystenningen i hverdagsmessen betyr. En viktig forskjell er at Halle intervjuer de ansatte i Tøyenkirka og tar utgangspunkt i en modell deltakeranalyse, mens min studie fokuserer på deltakernes erfaring med og oppfatning av lystenningen og betydningen av dette i deres hverdags- og trosliv.

Sturla Stålsett skriver i sin artikkel «Sårbarhetens mysterium: liturgi, lidelse og livsmot i globaliseringens tidsalder» (2018) at det er behov for å utvikle de gamle liturgiske praksisene slik at liturgien kan møte menneskers livserfaringer på en mer livsnær måte og dermed forholde seg til deres sårbarhet. Stålsett trekker frem messen som feires på Møtestedet, en diakonal kafe som er drevet av Kirkens Bymisjon for tilreisende fattige og rusmiddelavhengige. Han skriver at messens liturgiske høydepunkt er lystenningen. Stålsett beskriver lystenningen som noe «skjørt» og at det er i det tause at «Den Hellige Ånd skaper hellig nærvær nettopp i erfaringen av fravær, som skaper helhet... Ånden formidler kraft og styrke midt i det prekære» (ibid, s.16).

Den mer generelle litteraturen om Bymisjonen har dannet et bakteppe for min inngang til feltet, og er viktig for å forstå konteksten som lystenningen skjer innenfor. Dette skriver jeg mer om i kapittel 2.

1.5 Oppgavens oppbygging – en leseveiledning

I dette innledningskapitlet har jeg presentert studiens problemstilling og forskningsspørsmål, gitt en oversikt over tidligere forskning på feltet, og det teoretiske grunnlaget oppgaven hviler på.

Organiseringen av oppgavens hoveddel er primært inspirert av informantenes fortellinger. Forskningsspørsmålene sammenfatter hovedtemaer i våre samtaler og ligger til grunn for kapittelinnndelingen. Hvert kapittel presenterer både empiri, teori og analyse i en tematisk sammenheng. Dette valget tydeliggjør innfallsvinklene til problemstillingen.

- Lystenningen som liturgisk ledd (kapittel 4)
- Lystenningen som meningsskapende og sjelesørgerisk ritual (kapittel 5)

· Lystenningen som fellesskapsprosjekt (kapittel 6)

Lystenningen som liturgisk ledd presenterer informantenes oppfatninger om hvordan liturgien samspiller med deres liv, og hvordan lystenningen kan forstås innenfor en teologisk ramme. Lystenningen som meningsskapende og sjelesørgerisk ritual fokuserer på informantenes fortellinger om den betydningen lystenningen har i deres hverdag, i deres søken etter mening og trøst i tilværelsen. Lystenningen som fellesskapsprosjekt tar for seg den kollektive siden av informantenes fortellinger og det fokuset informantene har på betydningen av felleskapet, på hvordan lystenningen både styrker fellesskapet og styrkes av fellesskapet.

De ulike trådene i prosjektet trekkes sammen i det avsluttende kapittel 7.

2 Konteksten for lystenningen i Tøyenkirka

2.1 Om Kirkens Bymisjon som organisasjon

Kirkens Bymisjon er en ideell organisasjon, er tilknyttet Den norske kirke, og med en kristen, humanistisk verdiforankring. Bymisjonen arbeider i 50 byer og steder over hele landet blant mennesker som strever med ulike utfordringer. Organisasjonen har 1369 ansatte bare i Oslo, i tillegg til 2100 frivillige (Kirkens Bymisjon, 2019). Praktisk nestekjærlighet, solidaritets- og rettferdighetsarbeid er utgangspunktet for tiltakene som drives. Bymisjonen har fire arbeidsfelt; rus og psykisk helse, oppvekst og frivillighet, inkludering og mangfold, og aldring, bo og nærmiljø. Bymisjonens strategi fram mot 2025 har følgende hovedoverskrifter: Å bygge fellesskap, styrke bærekraft og skape bevegelse. Dette befester Bymisjonen som en organisasjon som arbeider på ulike nivå, både direkte mot enkeltmennesket, i miljøer og på strukturnivå. Ordene «lindre, avdekke, påvirke» fra årsmeldingen 2019 for Oslo viser at Bymisjonen i tillegg til å arbeide direkte med mennesker legger vekt på å drive aktivt sosialpolitisk påvirkningsarbeid.

På hjemmesidene fokuseres det på at Bymisjonen har et helhetlig menneskesyn, at tiltakene de tilbyr er for alle, og at medarbeiderne representerer et stort mangfold når det gjelder blant annet livssyn. De er opptatt av å være livssynsåpne, og de har fokus på åndelige og eksistensielle problemstillinger gjennom samtaler og gudstjenester. På Bymisjonssenteret i Tøyenkirka inviteres det til et åpent og inkluderende fellesskap, der målet er at mennesker skal «erfare å bli sett, verdsatt og gitt muligheter for utfoldelse» (Kirkens Bymisjon, 2020). Det er i dette miljøet hverdagsmessen og lystenningen finner sted.

2.2 Lystenning generelt og i Bymisjons-sammenheng spesielt

2.2.1 Om lystenning i Den norske kirke

Tradisjonen med lystenning i Dnk har utviklet seg de siste årene og er stadig i vekst. I dag har de fleste kirker en lysglobe eller et alternativt lys-sted som tas i bruk under forbønn, dåp, bønnevandring eller i alternative messer. I forbindelse med Allehelgensmesser blir det tent lys for mennesker som er gått bort og mange tenner gravlys på kirkegårder. Lystenningspraksiser i Norge har ifølge Aagedal blitt forsterket gjennom mediedekningen av Kong Olav og

Prinsesse Dianas død (Agedal, 2010 i Hogganvik, 2015, s.12). Danbolt og Stifoss Hanssen (2014, s. 207) skriver at offentlig ritualisering rundt store ulykker har økt de siste 30 årene og minnegudstjenesten med lystenning har blitt den viktigste formen for kollektiv ritualisering.

2.2.2 Lystenning i Bymisjons-sammenheng

Symbolhandlinger som for eksempel lystenning benyttes på tvers av livssyn og både som et religiøst og ikke-religiøst ritual avhengig av konteksten. I heftet «Lystenning og ritualer i Kirkens Bymisjon Oslo» (2013) skriver Stålsett at «Når oppmerksomheten vår rettes mot lyset bringer vi et annet menneske fram i bevisstheten». Han fokuserer på lystenningen som et livssynsåpent symbol, og at denne praksisen er en måte å la likeverd og respekt komme til uttrykk i et fellesskap i stadig endring. Ritualene utvikles i takt med behovene til menneskene «... slik at livsmot og livsgnist kan holdes oppe – også gjennom levende lys og levende ritualer» (Stiftelsen Kirkens Bymisjon, 2013, s.1). Eksempler på sammenhenger i Bymisjonens regi der ritualet lystenning benyttes er kveldsmessen på Møtestedet og lystenning i stillerom på Unikum. Noen steder tenner man lys i stillhet, mens andre steder er det laget en liturgi som legger opp til at man kan be en bønn slik som i hverdagsmessen i Tøyenkirka.

2.3 Hverdagsmessens og lystenningens historie

Hver onsdag samles menigheten til suppe, hverdagsmesse og kirkekaffe. Gudstjenesten kalles hverdagsmesse fordi man ønsker at den skal preges av menneskers erfaringer og hverdag. I Tøyenkirka betegnes alle som kommer som «gjester». Videre i oppgaven vil både betegnelsen gjester, deltakere og menigheten bli brukt når jeg skriver om menneskene i Tøyenkirka.

Tøyenkirka ble bygget i 1907 og var kirke for Tøyen menighet helt frem til 1985 da den ble overtatt av Bymisjonen. Hverdagsmessen har vokst frem og står i tradisjon med den liturgiske bevegelse og den kontekstuelle teologien, der hovedtanken er at menneskers erfaringer skal bli synlige i liturgien. Særlig skal de marginalisertes erfaringer løftes fram og på den måten skape en liturgi nedenfra. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 4.

Tidligere Bymisjonsprest og opphavsmann til hverdagsmessen Hans Olav Mørk beskriver i boken «Gud er løs» (1996) hvilke inspirasjonskilder som ble viktige i utformingen av messen. Boken forteller hva som var tanken helt fra starten av, og det er i stor grad slik messen utformes også i dag. Mørk skriver at hverdagsmessen er inspirert av Den norske kirkes liturgi som er tenkt som et «orienteringspunkt» for å skape en liturgi som vekker gjenkjennelse hos menigheten. Hverdagsmessen er også inspirert av gudstjenestetradisjoner fra Taize, spesielt når det gjelder lystenning og ved at kirkerommet skal utstråle trygghet og nærvær. Mørk forteller i boka at hverdagsmessen er inspirerte av frigjøringssteologi og frigjøringsdiakoni, der man er opptatt av at skriften skal være tolket av folket og ikke av autoriteter. Hverdagsmessen er i tillegg inspirert av Tøyenkirkas historie, av ønsket om å være i tett kontakt med lokalmiljøet, altså en kontekstuell kirke (ibid, s.116). Mørk siterer Osri Shenchey som var med å forme hverdagsmessen, og forklarer at tanken bak hverdagsmessen var at den skulle være en:

«...hverdagsgudstjeneste som tar utgangspunkt i menighetens opplevelse av seg selv og sitt liv, og troen på at Gud blir synlig gjennom det. Det betyr at det må være mye rom for medvirkning, mye rom for spontanitet, og rom for at gudstjenesten kan være i stadig utvikling gjennom nye erfaringer og nye hendelser underveis. Det betyr å ha trygghet og gode ordninger, og samtidig å la det «frie» være med på å bygge messen» (ibid, s.114-115).

Mørk beskriver også betydningen for det som kalles «steinstedet» der lystenningen foregår:

«Midt i rommet er *steinstedet*, med brostein fra gata, stedet for livene våre slik de er i dag. For oss er det viktig å bringe gata inn i kirkerommet, likesom det er viktig å bringe kirkerommet ut på gata som vi gjør i gategudstjenesten på Karl Johan på sommeren. Steinstedet er stedet for fortellingene om livene våre, stedet der vi bekjenner livet vårt. Forbønnstedet, der vi tenner lys og forteller om det som er viktig i livet nå i Guds og hverandres nærvær. Tro og historie knyttes sammen. Steinstedet er også prekenens sted – stedet for Guds fortelling» (ibid, s.18)

Hverdagsmessen har endret seg mye fra den ble startet i 1985 og frem til idag. I dag er ikke hverdagsmessen så eksperimentell og har et større fokus på gjenkjennelighet (Stiftelsen Kirkens Bymisjon, 2013, s.22). Det som videreføres i messen og lystenningen er fokuset på

kontekstualitet og menneskers erfaringer. Liturgien er dermed stadig i utvikling etter menighetens behov, de ansattes kompetanse og kirkeårets syklus.

2.4 Hvem går på hverdagsmessen?

Bymisjonen er en organisasjon som arbeider blant mennesker som lever i livssituasjoner preget av ulike former for utenforskap og marginalisering. De kan ha tilknytning til rusmiljø, være utenfor arbeidslivet og trenge et sosialt fellesskap, eller ha erfaring med fattigdom, ensomhet, og psykisk sykdom. Tøyenkirka har også et omfattende arbeid rettet mot fattige tilreisende. Hvem som er gjester på hverdagsmessen er vanskelig å definere, sier tidligere daglig leder i Tøyenkirka i et intervju. Han sier at det tidligere var mange som hadde en LHBT-orientering, men etter at kirkelandskapet har endret seg er ikke dette så tydelig lenger. Det er også gjester som har tilknytning til Bymisjonen i andre sammenhenger, det er enkeltpersoner som «... har en historikk, både i forhold til en personlig problematikk og også ensomhet ...». Daglig leder trekker også fram at det kan se ut som det er noe i fellesskapet som svarer på disse menneskenes behov (Ruud sitert i Halle, 2018, s.30- 31).

Hverdagsmessen er for alle, og den tiltrekker seg mennesker fra mange ulike miljø. I innledningen reflekterte jeg over betydningen av anerkjennelse og over sårbarheten som en styrke. Kanskje åpner hverdagsmessen for et større mangfold i hvem som, periodevis eller jevnlig, benytter messen enn det man antar? Kanskje treffer liturgien og ideologien i hverdagsmessen noe som hjelper oss til å leve i vår sårbarhet og gjør det viktigere å være en del av dette fellesskapet? Dette vil jeg undersøke nærmere i denne studien der fem mennesker gir oss et innblikk i sin opplevelse av å være gjester i hverdagsmessen.

2.4.1 Fem portretter av deltakere på hverdagsmessen

Jeg har valgt å presentere det jeg kaller portretter av mine informanter for å gi et inntrykk av hvem disse er. I oppgavens empiriske del presenteres informantenes erfaringer og opplevelser knyttet til bestemte tema, mens de her framstilles basert på det de forteller om seg selv mer generelt. Alle informantene er gitt nye navn.

Anne

Anne har gått på hverdagsmessen svært lenge og hun sier «prester har kommet og gått, men jeg har blitt». Hun forteller om en vanskelig oppvekst med mye flytting og lite kontakt med foreldrene. I voksen alder var hun aktiv i en menighet, men pga en vond skilsmisse ble Anne utstøtt fra menigheten. Hun forteller at hun på den tiden hadde lest et sted at Bymisjonen hadde gategudstjenester i Oslo og Bymisjonen ble et siste håp når alt annet var mørkt. Hun oppsøkte en av gate-gudstjenestene og kom på den måten inn i miljøet. Krenkelser både i barndom og voksenliv gjorde at Anne mistet de religiøse ordene, men lystenningen har vært med på å gi henne bønner og troen tilbake.

Martin

Martin har også gått lenge på hverdagsmessen og han forteller at Tøyenkirka er hans menighet i tillegg til en annen Oslo-menighet som han også er aktiv i. Han sier selv at han har vært kristen hele livet, men at han ikke alltid har gått i kirken grunnet det han kaller “homsehets”. Han forteller at han er opptatt av det sosialfaglige og derfor passer Tøyenkirka han ekstra godt. Han er også fascinert av liturgien som han beskriver som litt «på hodet» i positiv forstand. Martin verdsetter det engasjementet og frimodigheten gjestene viser og han synes det er flott og viktig at det er høyt under taket for meninger i Tøyenkirka.

Petter

Petter har vokst opp i to land, men har i begge land tilhørt den evangeliske-lutherske kirke. Han forteller at han alltid har vært troende, men at troen nok har forandret seg endel. Han sier at Tøyenkirka har en form for teologi som er veldig talende for han, et diakonalt fokus. Han forteller at Tøyenkirka er opptatt av ikke å benytte religiøse uttrykksformer som folk kan oppleve som skadelige og at de er svært traumebevisste. Han forteller at han selv har brutt med noen kristne miljøer fordi han har fått det «litt opp i halsen», men at han i Tøyenkirka føler seg hjemme.

Mari

Mari har gått lenge på hverdagsmessen, men hun hadde i en lengre periode ikke mulighet til å reise til Tøyenkirka av ulike private grunner. Hun forteller at hun egentlig har vært kristen

hele livet, med unntak av en periode der hun ikke trodde på Gud, men i ettertid har hun sett at Gud trodde på henne. Mari husker godt sitt første møte med lystenningen og lystenningen betyr mye i hennes hverdag. Hun bruker lystenningen som en slags meditasjon og en måte å følge opp mennesker hun tenker på og bryr seg om.

Leif

Leif forteller at han ikke tenner lys under lystenningen, men at lystenningen likevel betyr mye for han. Han blir ofte rørt og beveget under lystenningen til tross for at han ikke alltid hører hva som blir sagt. For Leif er det nok å vite at det finnes et rom i Tøyenkirka der hvem som helst kan komme frem og dele det man har på hjertet. Leif har vokst opp på Vestlandet og forteller om store traumer fra barndommen som handler om en autoritær konservativ tro som han ble påtvunget. Det var et konformitetspress fra skole og kirke, der det ikke var rom for spørsmål. Leif forteller at han vet om Gud og har erfart Gud, men at han ikke kaller seg for troende. Det forbinder han med de kristne i sin oppvekst og det er ikke slik kristendom han vil ha noe med å gjøre. Leif er opptatt av at i Tøyenkirka kan alt skje og at det er mye som er i bevegelse, i positiv forstand.

2.5 Hvordan foregår hverdagsmessen?

Hverdagsmessen starter med suppemåltid i Hertzberg kro i første etasje av Tøyenkirka. Her kan hvem som helst komme og spise suppe og brød en time før hverdagsmessen starter. Hverdagsmessen starter klokka 19 og ledes av en prest, en frivillig liturg, musiker og flere frivillige som har ulike oppgaver under messa. Hverdagsmessen kan ved første øyekast se ut som en vanlig gudstjeneste i Dnk fordi den har en firedelt Ordo: Samling, Ordet, Måltid og Sendelse. Innenfor hver del er noen av de liturgiske leddene like som i Dnk, men flere er tilpasset og skrevet av tidligere eller nåværende prester på Bymisjonssenteret. Melodiene til de liturgiske leddene er skrevet av Bymisjonssenterets musiker Andreas Utne (Opsahl, 2019).

2.5.1 Kirkerommet

Kirkerommet ligger i andre etasje i Tøyenkirka og ble ombygget i 1989. Da ble prekestolen fjernet og kirkebenkene ble plassert mot hverandre som tribuner på hver side av midtgangen. Et frittstående steinalter ble plassert mellom det gamle alteret og kirkebenkene, altså øverst i midtgangen, slik står det også i dag. Sentralt i midtgangen er det plassert et steinsted av brostein der lystenningen foregår. I denne oppgaven vil steinstedet bli kalt «lysteningsstedet», som er et begrep informantene introduserte under intervjuene. Foran lysteningsstedet står et stort kubbelys i en stake og på brosteinene er det plass til mange små telys. Mikrofonen er plassert helt inntil lysteningsstedet.

Foto: Hanna Reppen Kvikstad (Nettavisen)

Rommet er utformet på en måte som indikerer et fellesskap. Tidligere Bymisjonsprest Kari Veiteberg beskriver måten man sitter på i Tøyenkirka som et «felleskapsprosjekt». Benkene, som er plassert mot hverandre, gjør at man blir:

«... lokket utpå som du på sett og vis blir i Tøyenkirka, på en benk hvor andre ser på deg og du på dem, det er et sånt fellesskapsprosjekt som jeg synes er ... jeg synes det er ganske vellykket» (Veiteberg sitert i Halle, 2018, s.30).

2.5.2 Lystenningens liturgiske innramming

Lystenningen som liturgisk ledd kommer i messens første del: samlingsdelen (se kapittel 4 for en mer detaljert gjennomgang). Presten introduserer lystenningen ved å lese det jeg kaller «innledningsord til lystenningen». Det lyder slik:

«La oss tenne lys for jorda vår, for verden vi lever i, for byen vi bor i, for oss selv eller et medmenneske vi tenker på. Her i Tøyenkirka tenner vi våre lys i tillit til Gud og i tillit til hverandre»

Deretter kan hvem som helst komme frem å tenne et eller flere lys. Vanligvis blir det første lyset tent av en av de frivillige som har fått i oppgave å tenne lys for «deg som er her for første gang». Innledningsordene introduserer lystenningen som et fellesskapsprosjekt, noe pronomenet «vi» konstaterer. Innledningsordene forklarer også i korte trekk hva lystenningen er ment å inneholde, et lys som sier noe om jorda, byen, for oss selv eller et medmenneske. Lystenningen skjer i tillit til Gud og i tillit til hverandre. Selve lystenningen utføres ved at en og en reiser seg og går bort til lystenningsstedet. Telysene tennes med flammen fra det store kubbelyset. En mikrofon tas i bruk hvis personen ønsker å be høyt, lese et dikt eller dele det man har på hjertet. Det vanligste er at de som tenner lys sier noe høyt, men det er også mulig å komme frem å tenne lys i stillhet. En slik stille handling rommer mye symbolikk. Hva menigheten tenner lys for står det mere om i kapittel 6. Lystenningen avsluttes med at liturgen ber «avslutningsordene»:

«Gode gud, du ser våre lys og hører våre bønner, de vi har delt med hverandre og de vi bærer i hjertets dyp. Takk for at du dele våre gleder og bærer våre sorger sammen med oss. La din vilje skje».

3 Forskningsmetode

I dette kapitlet presenteres de metodiske valg som ligger til grunn for hvordan undersøkelsen ble gjennomført. Jeg starter med å begrunne valg av forskningsmetode og gjør deretter rede for de vitenskapsteoretiske posisjonene som står sentralt i utformingen av undersøkelsen og gjennomføringen av analysen. Deretter beskrives hvordan jeg gikk fram i datainnsamlingen og hvordan intervjumaterialet ble bearbeidet. I et tredje hovedpunkt diskuteres sterke og svake sider ved måten undersøkelsen er gjennomført på. Til slutt vurderes hva jeg har gjort for å ivareta forskningsetiske hensyn.

3.1 Valg av forskningsmetode

Valget av metode ble gjort ut fra problemstillingen jeg ønsket å belyse. Siden jeg ønsket å finne ut hvilken opplevelse og betydning lystenningen i hverdagsmessen har for de som tenner lys bestemte jeg meg tidlig for å velge en kvalitativ metode. Formålet med kvalitative undersøkelser er å kunne gå i dybden, studere meningssammenhenger og forstå sosiale fenomener. De vanligste måtene å gjøre dette på er gjennom observasjon, tekstanalyse eller intervju. I lys av problemstillingen fant jeg det mest hensiktsmessig å velge intervju som metode. Kvale og Brinkmann skriver at ved bruk av kvalitativ metode får forskeren innsikt i intervjupersonens verden og en nærhet til feltet (Kvale & Brinkmann, 2015, s.20). Denne metoden gir mine informanter mulighet til å formidle hvordan lystenningen oppleves og innganger til å forstå dens personlige og konkrete betydning. I tillegg har jeg i praksisperioden og som frivillig i Tøyenkirka observert hendelser og fått en dypere forståelse av rammene lystenningen foregår innenfor.

3.2 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt

3.2.1 Fenomenologi

Ulike empirinære retninger innenfor samfunnsvitenskap og humaniora bygger på det som kalles et fenomenologisk vitenskapssyn. Innenfor fenomenologien fokuseres den subjektive opplevelsen som mennesker deler gjennom samtaler, intervjuer eller skriftlige framstillinger. Ved å vektlegge subjektive opplevelser slik de formuleres av personene selv kan en få tak i den dypere mening i disses erfaringer (Thagaard, 2009, s.38).

I prosjektet var det et erklært mål å få tak i gjester i hverdagsmessen sin personlige versjon av lystenningen og oppnå mest mulig direkte tilgang til deres erfaringsverden. Thomas-teoremet (Ellingsen & Levin, 2016, s.50) angir en åpenbar grunn til at rapportering av opplevelser har stor informasjonsverdi. Det sier at: Det personer oppfatter som virkelig har reelle konsekvenser for personene selv. Opplevelser lager avtrykk i folks livsverden.

Gjennom datainnsamlingen har jeg inntatt rollen som interessert lytter, og forsøkt å stille oppfølgings spørsmål om det var behov for oppklaringer og utdyping. Jeg unnlot bevisst å polemisere med informantene, stille spørsmål som kunne avdekke inkonsistenser, «avsløre» eller «sette dem fast». Jeg ønsket å vise dem respekt og var avhengig av en god og tillitsfull tone mellom meg og informantene for at de skulle snakke med den ønskede oppriktighet.

3.2.2 Hermeneutikk

En sentral tanke i hermeneutikken er at vi er i verden med bestemte forforståelser og også fordommer. Gjennom vår sosiale bakgrunn, vår kulturelle tilhørighet, språket og livserfaringene utvikler vi et ståsted som også er et gå-sted. Det har betydning for hvilke verdier vi forfekter, hvilke ambisjoner vi har og hvilken livsform vi velger.

I undersøkelsen hadde jeg en dobbelt forforståelse, når det gjaldt det jeg ønsket å belyse; nemlig personers opplevelse av hva lystenningen betyr for dem i utøvelsen av sin kristne tro. Jeg hadde en viss kjennskap til de personene som deltok i undersøkelsen og i tillegg et inntrykk av hvordan hverdagsmessen fungerte både for de som enkeltmennesker og forstått som en fellesskaplig erfaring. I en undersøkelsessammenheng kan dette utgjøre en styrke, men også et problem. I ettertid ser jeg viktigheten av kjennskapet til informantene. Det ga en fin inngang til samtalene og gjorde at disse var preget av en gjensidig tillit og åpenhet som ville vært vanskeligere å oppnå med en fremmed.

Bo Eneoth (1984) skriver i sin bok om kvalitative metoder at det i arsenalet av metoder i denne type forskning også inngår en klargjøring og ettertanke om hva en selv opplever og mener. Det å tenke over hvordan en selv tenker gjennom refleksjon kaller Eneoth introspeksjon. Å bevisstgjøre seg de valg en gjør og hvordan en velger å handle kaller han selvobservasjon. Dette er metoder som kan brukes til å øke innsikten i et saksforhold, men også til å avklare egen forforståelse.

3.2.3 Fortellingsanalyse

Innen moderne samfunns- og humanvitenskap benyttes diskursanalyse i bred utstrekning. Denne er basert på at språket er ordnet i bestemte mønstre som preger folks utsagn. Thagaard skriver at «analyser av samtaler gir et særlig interessant utgangspunkt for å studere hvordan personer skaper en forståelse av sin virkelighet gjennom måter hun eller han ordlegger seg på» (Thagaard, 2009, s.114). Gjennom uttrykksmåter, skapes mening. Alene og i de fellesskap vi inngår oppstår det som kalles sosiale konstruksjoner av virkeligheten. Diskursanalyse gjør rede for en tekst ut fra den situasjon den kommer til uttrykk i, den kontekst folk er involvert i når de meddeler seg skriftlig eller muntlig. Hovedpoenget er å gjøre utsagn forståelige i en språklig og kulturell sammenheng, ikke å teste sannhetsgehalten i det som uttrykkes.

At språk kan ha betydning ved å konstituere virkelighet uttrykkes også gjennom en velkjent teologisk tese som sier at «bønnens lov er troens lov»; eller uttrykt i klartekst: Slik jeg ber, slik tror jeg. I denne oppgaven hvor jeg tematiserer tros- og bønneliv er det interessant å fokusere på hvordan folk i hverdagsmessen forholder seg når de inviteres til å formulere å framsi sine personlige bønner eller tanker. Måten disse formuleres på avspeiler deres personlige livserfaringer, det Thagaard refererer til som fortolkende repertoar (personens standardiserte uttrykksmåter) i tillegg til at bønnene vil være farget av situasjoner og stemninger (ibid, s.115).

Thagaard gjør rede for det som kalles fortellingsanalyser: «Fortellinger kan defineres som beskrivelser av en rekkefølge av begivenheter eller hendelser hvor den som forteller, formidler sin forståelse av sammenhengen mellom de hendelser hun eller han beskriver» (ibid, s.120). Slike fortellinger kan hjelpe oss å få tak i meningsinnholdet bak sosiale handlinger. Hvis det dreier seg om omfattende fortellinger med et langt tidsspenn kan disse bidra til å bygge opp *livshistorier*. I materialet mitt fikk jeg tilgang til elementer av livshistorier, særlig det som angikk informantenes trosliv og religiøsitet. I tillegg var det også noen eksempler på det en kunne betrakte som fortellinger om mer episodiske hendelser knytta til noe informantene hadde opplevd i forbindelse med lystenningen og hverdagsmessen.

3.3 Det kvalitative forskningsintervjuet

3.3.1 Utvalg og rekruttering

Da jeg skrev prosjektbeskrivelsen til oppgaven bestemte jeg meg for å intervju mennesker som har gått jevnlig på hverdagsmessen over flere år. Jeg vurderte om jeg skulle intervju ansatte i Tøyenkirka i tillegg til menigheten. Etter en prat med Bymisjonsprest Birte Nordahl, som har arbeidet i Tøyenkirka i flere år, kom jeg frem til at det mest hensiktsmessige i denne sammenheng var å kun intervju mennesker som går fast på hverdagsmessen. Tanken var at undersøkelsen skulle dreie seg om hvordan informantene opplever lystenningen personlig, uten å trekke inn ansattes faglige refleksjoner. Informantenes svar blir likevel satt inn i en kontekst ved at jeg skriver om hverdagsmessen og lystenningens historie og bakgrunn (se kapittel 2). Det er tidligere blitt skrevet en masteroppgave om hverdagsmessen der forfatteren intervjuer ansatte, men ikke gjestene (Halle, 2018). Mitt fokus har vært mer avgrenset idet jeg spesielt har tatt for meg lystenningen og i mindre grad analysert hele messen.

Birte Nordahl ble en nøkkelperson i utvelgelsen av informanter ved å komme med forslag til mennesker hun antok ville belyse mine spørsmål på interessante måter. For å kunne beskrive temaet rikt og nyansert ville jeg at utvalget skulle representere begge kjønn og flere aldersgrupper. Utvalget representerer to kvinner, tre menn og har et aldersspenn på 30 til 80 år. Malterud (2017) kaller dette for et strategisk utvalg. De fire første informantene ble kontaktet av meg muntlig før eller etter en hverdagsmesse. Noen av informantene gav svar med en gang, andre ville ha litt betenkningstid. Den siste informanten ble rekruttert ved at vedkommende hadde hørt at prosjektet trengte informanter.

3.3.2 Utforming av intervjuguide

Intervjuguiden tok form ved at jeg først leste og lot meg inspirere av andre intervjuguider. Resten av prosessen ble bestemt ved at jeg diskuterte temaer og aktuelle spørsmål med min veileder, på bakgrunn av problemstillingen. Kvale og Brinkmann fokuserer på hvordan spørsmålene stilles for å få et godt intervju (Kvale & Brinkmann, 2015, s.166). Det viktigste hensynet når jeg lagde intervjuguiden var at spørsmålene skulle gi godt grunnlag for å belyse problemstillingen. Jeg gjennomførte ikke et pilot-intervju eller prøveintervju med aktuelle informanter, men testet spørsmålene på en venn som har kjennskap til hverdagsmessen. På den måten ble jeg bevisst på at flere av spørsmålene kunne oppfattes som ja/nei-spørsmål eller

at de overlappet i for stor grad. Jeg ble også oppmerksom på at jeg hadde for mange spørsmål og at dette kunne føre til veldig lange eller for overfladiske samtaler. Det var også viktig å ha en bevissthet rundt hvordan jeg skulle stille spørsmålene slik at de ikke virket ledende og hvordan de kunne være farget av min egen forforståelse. Kvale og Brinkmann skriver at det er viktig å stille spørsmål som er så åpne at informantene kan komme med egne tanker og oppfatninger (Kvale og Brinkmann, 2015, s.165).

3.3.3 Gjennomføringen av intervjuene

Intervjuene ble gjennomført over en periode på tre uker. Samtlige av intervjuene ble holdt i Tøyenkirkas lokaler og varte mellom en og halvannen time. Et intervju ble holdt utenfor Tøyenkirkas lokaler på en cafe i nabolaget. Det ble gjort opptak av intervjuene, men ikke ført notater underveis. Grunnen var at jeg ikke ville ha klart å notere raskt nok og ikke ønsket at dette skulle forstyrre samtalen.

3.3.4 Transkribering av intervjuene

Basert på opptakene fra samtale ble alle intervjuene transkribert. Hensikten var å legge grunnlag for fortolkninger som var tro mot informantenes utsagn og ta vare på den fulle informasjonsverdien i samtale. Jeg ønsket å lage etterrettelige og nyanserte fortolkninger forankret i intervjudataene, men som også kunne peke ut over disse ved å inspirere til forklaringer. Ambisjonen var også å avdekke grunner og meningssammenhenger der utsagn ble forstått i lys av sosiale situasjoner og faglig-teoretiske perspektiver.

Jeg betraktet transkriberingsjobben som en viktig del av forskningsprosessen og ønsket å transkribere alle intervjuene selv. Flere av informantene snakket dialekt. Jeg valgte å normalisere alt til bokmålsform for å anonymisere informantene. Med unntak av endringen av dialektuttrykk valgte jeg å holde meg så tett opp mot informantens talemåte som mulig, med unntak av småord som «ehh» lyder og mine egne bekreftende «m-m» lyder som ikke ble transkribert. Jeg skrev også inn merknader om kroppsspråk, pauser og latter der det føltes relevant for tolkningen. Intervjuene ble transkribert fortløpende, noe som gjorde at jeg kunne korrigere meg selv og egen intervjustil. Jeg erfarte også at flere av spørsmålene krevde noen ekstra setninger for å utdype intensjonen med spørsmålet. Likevel ble spørsmålene tolket veldig ulikt og gav helt ulike svar. Transkriberingen gjorde at jeg ble bedre kjent med intervjuguiden min. Dette ga muligheter til å behandle rekkefølgen på spørsmålene som ble

stilt fleksibelt og tilpasse spørsmålene etter informantens fortellinger. Gjennom transkriberingen kom det fram hvor mye viktig informasjon informantene formidlet som forsvant ved at jeg som urutinert intervjuer tenkte mye på egen intervjuteknikk underveis. Ved å høre på opptakene og transkribere kom det frem nyanser og detaljer jeg ellers ikke hadde oppfattet. Intervjuguiden ble tilpasset underveis ved å legge til ekstra spørsmål som jeg ble klar over betydningen av i de første intervjuene.

3.3.5 Metode for analyse av data

Som det framgår av teksten ble intervjudataene ordnet etter en temabasert inndeling. Det var først etter å ha fått oversikt over hele materialet, diskutere det med andre interesserte og reflektere over hva som er essensen i materialet, at jeg kom fram til denne inndelingen. Grepet jeg endte opp med var å se lystenningen fra ulike innfallsvinkler som dels var praktisk begrunnet, men som det også var mulig å forankre i en mer prinsipiell tankegang inspirert av eksisterende forskning og faglig-teologiske bidrag. Dette gjorde det mulig å trenge dypere ned i enkelte sider ved det informantene formidlet og knytte an til sentrale diskusjoner i faget. Dette grepet dreide seg om å se lystenningen **som** noe bestemt. Dette forbindes gjerne med bruk av metaforer eller analogier, men her handler det primært om å rendyrke ett perspektiv og fokusere det så tydelig som mulig. Den analytiske inndelingen var resultat av en induktiv prosess og mer preget av det jeg oppfattet som sentralt for informantene enn de antakelser jeg hadde gjort meg på forhånd.

3.4 Observasjon – introspeksjon og selvobservasjon

Intervjuene var sterkt fokusert på personlige fortellinger. For å utvikle en mest mulig presis og relevant forståelse av handlingsmiljøet der lystenningen foregår, har jeg hatt stor nytte og glede av å innimellom være deltaker der. Mine roller i Tøyenkirka har vært å gjøre praktiske oppgaver, snakke med folk som kom og gikk, selv være en del av menigheten (rollen som gjest). Noen ganger har det vært anledning til å være flue på veggen og anlegge et betraktende blick.

I stedet for å gjennomføre systematiske observasjoner basert på en egen guide har ambisjonen mer vært å suge til seg alle inntrykk. Jeg har skiftet mellom å forsøke å få et overblikk over ordninger og situasjoner gjennom en mer «distansert» innstilling og andre ganger latt meg berøre av sterke opplevelser og inntrykksfulle historier på linje med andre involverte i

hverdagsmessen. Dette har gitt meg en genuin tilgang til de ritualer og situasjoner jeg ønsket å forstå bedre. Som student har jeg følt meg forpliktet til å være ekstra bevisst på de valg jeg selv har gjort, hvordan de har vært begrunnet (selvobservasjon). Jeg har også bestrebet meg på å reflektere over egne møter med personer i ulike roller i Tøyenkirka, hvilke reaksjoner de vekker og følelser som utløses (introspeksjon).

3.5 Validitet og reliabilitet

To begrep som står særlig sentralt når det gjelder kvalitet i forskning; gyldighet (validitet) og pålitelighet (reliabilitet). Tjora skriver at gyldighet handler om svarene som kommer ut av en undersøkelse faktisk besvarer forskningsspørsmålene en stilte. Han refererer til Kvale som framholder at validiteten i kvalitative studier prøves ut kommunikativt ved at forskning publiseres og underkastes forskersamfunnets granskende blikk (Tjora, 2010, s.206). Ved at min masteroppgave underkastes erfarne sensorblikk skjer det en bedømmelse av om min lesning og tolkning av undersøkelsesmaterialet framstår som etterrettelig og faglig overbevisende.

Om reliabilitet hevder Tjora at det innenfor den fortolkende tradisjon erkjennes at fullstendig nøytralitet ikke kan oppnås. Det er imidlertid viktig å kunne gjøre rede for hvordan ens egen posisjon preger forskningsarbeidet (ibid, s.203). Tjora skriver også at hvordan informantene er valgt ut og hvilken relasjon det er mellom forsker og informanter kan ha betydning for påliteligheten (ibid, s.205). Foran har jeg gjort rede for hvordan informantene er valgt ut. I den grad jeg har hatt kontakt med informantene forut for intervjuene har jeg vært nøye med å forholde meg bare til det som framkommer i intervjuene og ikke trekke veksler på forutgående kjennskap.

3.6 Forskningsetikk

Konteksten som den kvalitative forskningen skjer innenfor fordrer bevissthet rundt intervjuerens posisjon, skriver Kvale & Brinkmann (2015, s.114). Høsten 2019 var jeg utplassert i institusjonspraksis i Bymisjonen i fire uker. I tiden etter praksisen har jeg gått jevnlig på hverdagsmessen og har de siste to månedene jobbet som frivillig i Kroa en dag i uka. Det er derfor viktig å reflektere over hva min relasjon til Bymisjon og informantene kan bety for forskningen. På den ene siden gjør en slik rolle meg til en «insider» i miljøet fordi jeg kjenner miljøet og har snakket med alle informantene tidligere. Samtidig er jeg en «outsider»

nettopp fordi jeg er frivillig og ikke en vanlig gjest. Tjora skriver «ved lengre eller gjentatte observasjons-studier skapes det både vennskap, forventninger og forpliktelser mellom forskere og dem som blir observert» (Tjora, 2012, s.98). I min undersøkelse har jeg anstrengt meg for å ikke misbruke den tilliten jeg har opparbeidet meg i dette miljøet, men utnytte den konstruktivt til å trenge dypere inn i materialet og inspirere meg til rikere fortolkninger.

3.6.1 Informert samtykke

En forutsetning for å delta i forskningen min har vært et informert samtykke. Det betyr at informantene på forhånd skal ha nok informasjon om prosjektet til å ta en veloverveid beslutning om vedkommende ønsker å delta eller ikke. Derfor utarbeidet jeg et informasjonsskriv etter en mal fra Norsk senter for forskningsdata (NSD). Dette skrivet burde ideelt sett vært sendt til informantene i forkant av intervjuet, men grunnet muntlige avtaler hadde jeg ikke tilstrekkelig kontaktinformasjon til å sende ut informasjonsskrivet på forhånd. Informantene fikk derfor først en muntlig forklaring på hva skrivet innebar da de ble spurt om de ønsket å delta. Selve informasjonsskrivet fikk de på intervjudagen. I informasjonsskrivet forklarte jeg formålet med forskningen, hva det ville innebære å delta, hvem som stod ansvarlig for prosjektet, at det var helt frivillig å delta og selvfølgelig at det var mulig å trekke seg. Det ble opplyst om rettigheter og gitt informasjon om hvordan deres konfidensialitet ville ivaretas.

3.6.2 Konfidensialitet

I informasjonsskrivet som informantene fikk ble det gjort rede for hvordan jeg ville behandle personvernopplysninger i samsvar med NSDs retningslinjer. I informasjonsskrivet ble det beskrevet hvordan jeg ville anonymisere informantene. Konkret skjedde dette fortløpende i transkriberingsprosessen ved at jeg gav informantene «dekknavn» og aldri noterte deres egentlige navn.

I punkt 2.4.1 har jeg presentert «portretter» av informantene, basert på sentrale egenskaper ved disse. Dette er sentralt for å gi en bakgrunn for å forstå hvordan de ulike personene presenterer seg og sine livsholdninger. Samtidig representerer dette en utfordring når det gjelder å ikke røpe identiteten til de jeg intervjuet. Dette er primært vanskelig internt i et såpass lite og gjennomsiktig miljø. Hensynet til personenes integritet gjorde at jeg måtte endre og omskrive informasjonen noe.

3.6.3 Konsekvens av deltakelse i studien?

Det personlige dybdeintervjuet inviterer til å sette ord på sjelsettende eller vonde opplevelser. Dette kan i spesielle tilfeller oppleves som traumatisk eller etterlate en ubehagelig følelse av at en åpnet seg for mye opp. Jeg opplevde ikke at dette skjedde under intervjuet og har heller ikke fått tilbakemeldinger om dette i etterkant av samtalen. Tvert imot formidlet informantene et sterkt engasjement for å få fortalt sin historie og reflektere over den sammen med en interessert tilhører og samtalepartner.

3.7 Overføringsverdi

Da jeg planla prosjektet var det uten ambisjoner om å utvikle kunnskap med klar generell overføringsverdi. Min studie kan imidlertid være et bidrag til å oppnå innsikt i personlige troserfaringer og -opplevelser. Det innebærer ikke at disse må betraktes som private eller eksklusive. Studien kan kaste lys over hvordan en liturgi, i særdeleshet et ledd i denne liturgien, kan få betydning for ulike mennesker med ulike forutsetninger og erfaringer. Den handler også om hvordan det under bestemte forutsetninger kan skapes opplevelser av fellesskap og samhold. Når det gjelder å vurdere rekkevidden av de poeng jeg trekker ut av undersøkelsen kan svaret baseres på følgende «sortering»: Hva i dette framstår som allmennmenneskelig, hva kan være gjenstand for fruktbare sammenligninger og hva kan gi viktig innsikt til tross for at det er å betrakte som engangstilfeller?

4 Lystenningen som liturgisk ledd

4.1 Innledning

«Å være kirke er å si at vi vil møte Kristus der han bor, (nemlig) hos folk som så ofte opplever å få en «smell» i storbyen.» (Szechey i Mørk 1996, s.114). Dette var utgangspunktet for hverdagsmessen da den ble etablert, og er også kjernen i messen i dag. Det å skape rom for alle de erfaringene som menigheten bærer på og å legge til rette for deltakelse og fellesskap i møte med Gud er rammen rundt hverdagsmessen. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom gjestenes deltakelse i det liturgiske leddet lystenning.

Stålsett (2018) og Gunnes (2014) er opptatt av hvilke muligheter som finnes i liturgien og hvordan liturgi kan samspille med og komplettere menneskers livserfaringer. Er det slik at informantenes livserfaringer preger hvordan de praktiserer det liturgiske leddet lystenning? Hvilke konsekvenser får det for deltakerne og for liturgien?

4.2 Hva forteller informantene?

4.2.1 Lystenningen som liturgisk ledd - et sett av betydninger og praksiser

Deltakerne i studien ble spurt om hvilke ord de ville bruke for å beskrive lystenningen. Anne svarer: «Bønn, den ordløse bønnen kanskje. For jeg mistet jo alle de religiøse ordene mine sant, mistet alt». Hva Anne mener med en ordløs bønn beskriver hun ikke nærmere, men fortsetter med å si at hun mistet alle de religiøse ordene sine etter mange svik og personlige nederlag. Anne forteller at hun ble veldig betatt av lystenningen og at hennes egen deltakelse forløste bønnen i henne. Anne forteller også at hun turte å tenke at hun kunne ha en kristen tro.

Martin svarer at han vil kalle lystenningen for forbønn. Han forteller at han synes liturgi er spennende og forteller dette om sine første møter med hverdagsmessen og lystenningen:

«Men det jeg registrerte var at gudstjenesteleddene var litt på hodet i forhold til den vanlige kirka. For lystenningen er jo et forbønnsledd og vanligvis kommer jo ikke det

leddet før etter prekenen, så jeg la merke til at hele messa er i en litt annen rekkefølge. Men jeg synes den passer der»

Petter sier dette:

«Det kan være mange forskjellige ting, men jeg vil nesten av og til kalle det for kunngjøringer. Det er et rom der folk kan fortelle om enten sine egne liv eller andres liv, der det kan handle om alt fra fødsler til død, at folk har flytta, eller lidelse. Det kan også være bestemte ting som skjer på huset, for eksempel avskjed med ansatte eller nytilsetninger. Lysteningsstedet blir jo brukt til det også i tillegg til veldig mange andre ting. Av og til opplever jeg at lysteningsstedet nesten er som en åpen mikrofon, for det hender jo at det blir delt dikt eller blir holdt minipreken nærmest. Så er det jo et veldig personlig sted der folk deler mye av seg og sitt».

Mari beskriver lystenningen på følgende måte: «Den er jo delvis en trosbekjennelse og delvis et skriftemål, og det er en felles bønn. Den er i grunn sammensatt av de tre tingene». Leif forteller at han ville kalt lystenningen for: «Aktivhet i motsetning til passivhet. En invitasjon. Tillit blir sagt, og det er jo det det er».

Informantene gir lystenningen ulike navn og ulik betydning. De kaller lystenningen for: Den ordløse bønningen, forbønn, kunngjøringer, åpen mikrofon, trosbekjennelse, skriftemål, en felles bønn, aktivhet og invitasjon. Dette sier noe om kompleksiteten i det liturgiske leddet og at lystenningen kan tolkes ulikt og gis forskjellig innhold og mening i menigheten.

Annes utsagn om en ordløs bønn viser oss at om man ikke finner ordene, er det å tenne et lys likevel en måte å uttrykke seg på. Kanskje kan man tenke på det som en kontemplativ bønn. En bønn som ikke krever ord, men som søker bakenfor ordene og som gjør oss lydhøre for det Gud vil si oss.

Martin forteller at han ser på lystenningen som en forbønnshandling som han vanligvis ville ventet i en annen rekkefølge i gudstjenesten. Forbønnen i Den norske kirke kalles for «Bønn for kirken og verden». I en forbønn er det vanlig å be for for eksempel menigheten, miljøet, frihet, trøst, kjærlighet osv. Det er forståelig at Martin synes lystenningen også kunne blitt kalt

forbønn fordi det er mange som ber for nettopp disse temaene. Martin kommenterer også at han liker å ha lystenningen i begynnelsen av gudstjenesten som en slags start.

Petter tolker lystenningen som en type kunngjøring som på linje med forbønnen er en del av liturgien i Den norske kirke. Forskjellen er at «vanlige» kunngjøringer som oftest opplyser om menighetens arrangementer, ansettelse, misjonsprosjekter osv. Kunngjøringen Petter snakker om i lystenningen har et mer personlig preg. På en måte kan man si at de som tenner lys kommer med hver sin lille kunngjøring om eget liv, andres liv eller en sak de brenner for. Petter bruker ordet «åpen mikrofon» som han mener er beskrivende for hva lystenningen kan inneholde. Dette indikerer at lystenningen ikke bare tar form som en vanlig bønn, men at det er mange måter å komme med livet sitt til menigheten og Gud på.

Det er interessant å se at Mari oppfatter lystenningen som sammensatt av flere ledd. Det kan virke som om Mari har et veldig bevisst forhold til denne liturgiske handlingen og det hun opplever er innholdet i lystenningsritualet. Slik det framstår for henne kan det se ut som at hennes praktisering av lystenningen både inneholder det å bekjenne sin tro, det å bekjenne sine synder, og felles forbønn.

Leif ser på lystenningen som en invitasjon. Slik jeg tolker han ser han på lystenningen som et liturgisk ledd som inviterer menigheten til å være aktiv. Aktiv kan forstås på flere måter. Man kan aktivt gå frem å tenne et lys og si noen ord eller man kan sitte rolig i benken å be inni seg. Det vekker en form for engasjement, noe en ikke kan forholde seg likegyldig til. Når andre tenner lys kan menigheten lytte til det personen forteller og man kan også ta det med i sin egen stille bønn. Når Leif sier at «tillit blir sagt» mener han kanskje at å be høyt fordrer tillit, at de som ber høyt har tillit til at fellesskapet tar bønnen imot. Dette skriver jeg mer om i kapittel 6.

4.2.2 Den enkeltes forberedelser til lystenningen

På spørsmålet «Har du planlagt det du skal si på forhånd?» svarer flere av informantene bekræftende. Mari forteller at hennes bønner nesten alltid er forberedt på forhånd, og at hun ofte lar seg inspirere av kirkeåret eller av helgenkalendere og bruker det som utgangspunkt for hva hun ønsker å si. Petter trekker frem noe av det samme når han sier at han tenner lys på

ulike merkedager, for eksempel frigjøringsdagen til Romer. Han sier også at han tenner lys for bestemte situasjoner og spesifikke mennesker, og av og til for «kjærlighet, vennlighet og mildhet».

Anne forteller at hun planlegger hva og hvem hun ønsker å tenne lys for når hun går hjemmefra til Tøyenkirka. Hun forklarer at det er viktig for henne å snakke så konkret som mulig: «Jeg er jo et pratsomt menneske og jeg skal ikke stå der å drukne lystenningen i unødvendige ord, jeg skal ha akkurat de ordene som er viktige».

Ut fra det informantene forteller ser det ut til at flere bruker mye tid på forhånd til å planlegge det de skal si, men at det også hender de spontant framsier en bønn og tenner et lys. Liturgien tar utgangspunkt i at det er menigheten selv som formulerer bønnene. Man kan undre seg over hvordan dette påvirker den enkelte og menigheten sammenlignet med om bønnene var skrevet ferdig på forhånd av presten eller hentet fra en bønnebok.

Bønneemnene til informantene varierer og kan sees på som kontekstuelle. Informantene planlegger innholdet i bønnen ut fra hva de er opptatt av, både for seg selv, for fellesskapet i Tøyenkirka og i samfunnet forøvrig. Anne er også bevisst på at hennes bønner ikke skal bli for lange og ta opp for mye plass i fellesskapet. Dette kan si noe om hennes tilknytning til ritualet og kanskje en omtanke for at flest mulig skal få delta, en form for respekt.

4.2.3 Betydningen av lysteningsstedets plassering i kirkerommet

Anne forteller at hun tror måten man sitter på i kirkerommet har stor betydning for fellesskapet. Det at menigheten sitter vendt mot hverandre og har lysteningsstedet imellom seg. Hun forteller at det virker som om hele messen er knyttet opp mot lystenningen. Anne forteller at hun ikke opplever det samme fellesskapet når hun er i andre kirker og skal tenne lys i en lysglobe satt i et hjørne.

Mari forteller at hun tror at lystenningen er selve høydepunktet i messen for mange i menigheten og at mange kommer kun for lystenningens skyld. Hun beskriver lystenningen som det samlende element alle retter oppmerksomheten mot.

«Det er ikke noen prekestol langt oppi der eller noe alter langt vekk. Her er det lystenningen i midten og vi har tatt gata helt inn i kirkerommet, så det er jo som en felles grunn vi går på med brosteinene. Jeg tror den er veldig viktig for fellesskapet».

Mari trekker frem brosteinene som noe samlende, et symbol på fellesskap. I boka «Gud er løs» (Mellomkirkelig råd, 1996, s.118) forklares brosteinene som et symbol på at Bymisjon tar gata inn i kirken. Livene vi lever skal også ha sin plass i kirken og på tilsvarende måte skal kirken ha sin plass på gaten. Vi går alle på de samme brosteinene og brosteinene er stedet for fortellingene om livene våre, beskrives det i boken. Brosteinene som er blitt satt sammen til et slags alter i midten av rommet i Tøyenkirka, bærer alle lysene som blir tent. Hvis man tenker seg at brosteinene symboliserer fellesskap, så er det fellesskapet som holder oppe bønnene og fortellingene som blir delt.

Anne fremstår som bevisst på hvordan utformingen av kirkerommet har innvirkning på fellesskapsfølelsen og samholdet i menigheten. Kan det tenkes at hun beskriver det “gode gamle leirbålet”, der mennesker som kjenner hverandre i ulik grad kommer sammen på kvelden og deler frimodig av livet i lyset av flammene. Leirbålet eller stearinlysene blir et slags sentrum alle vender seg mot og ser på sammen. Deltakerne lever seg inn i det som blir fortalt og i fellesskap løfter menigheten opp bønnen, lytter til diktet, fortellingen eller vitnesbyrdet.

4.2.4 Utfordrende lystenning

Lystenningen er basert på at hvem som helst som deltar på hverdagsmessen kan komme fram, tenne lys og si noen ord. Av og til kan det komme ytringer som virker støtende på andre deltakere. To av informantene er opptatt av dette.

Petter er opptatt av hva som skjer når noen i menigheten tenner lys som bryter med Tøyenkirkas grunnleggende verdier. Han sier at det ikke skjer ofte at gjester tenner lys for kontroversielle politiske oppfatninger, men han husker at noen ved et par anledninger tente lys for Israel og at andre gikk rett opp etterpå og tente lys for Palestina. Dette gjentok seg flere ganger, men ble avbrutt ved at de ansatte gikk inn og poengterte at lystenningen ikke er stedet for den type aktivitet. Petter forteller følgende:

«Så det har jo hendt at noen har tent lys og sagt helt eksplisitt at skeiv kjærlighet er synd og da kjenner man jo at man har behov for å tenne et annet type lys kanskje».

Dette kaller han å tenne et «motlys». Petter forteller at i Tøyenkirka er det «høyt under taket» og at ansatte sjelden går inn og korrigerer. Han forteller at han har venner som stiller spørsmål ved lystenningen, om den er for ubeskyttet og utleverende, men Petter er ikke enig i dette. Han sier «...jeg opplever at det er et rom som kan romme veldig mye og tåle veldig mye..». Petter fokuserer på at miljøet i seg selv er trygt, at fellesskapet tåler mye, og han trekker frem at de faglige ressursene som er tilstede kan fange opp hendelser som enten gjelder enkeltpersoner eller miljøet. Han forteller om en som tente lys og presenterte seg som Jesus Kristus, Guds sønn som kom tilbake. Dette gjorde inntrykk, forteller Petter, men det som gjorde enda større inntrykk på han var hvordan menigheten responderte:

«...og så kom det en annen og tente et helt ordinært lys, man gikk på en måte videre. Rommet bar opplevelsen på en måte som jeg tror veldig mange andre rom ikke ville ha tålt».

Når Leif opplever noe som er negativt ved lystenningen, mener han at det å finne seg i dette er en øvelse i respekt. Han sier at han i Tøyenkirka blir utfordret på å ha respekt og at han trenger det. Leif mener at det å delta i menigheten betyr ansvar og medansvar. Dette er det motsatte av hva han har erfart i tidligere kirker, der lydighet var det viktigste.

Informantene forteller som nevnt at innholdet i vitnesbyrdene noen ganger bryter med verdier og kultur i Bymisjonen. Liturgien åpner imidlertid for at alle som ønsker det skal kunne komme fram, tenne et lys og be en bønn/si noen ord. Kjernen i lystenningen er at alle kan delta. Denne måten å praktisere lystenning på er ikke vanlig og kan virke utfordrende fordi liturgen må slippe kontrollen og la menigheten komme med det de har på hjertet. Balansen mellom når dette kan oppleves krenkende og når det er ytringer man i et fellesskap må ha toleranse for, er finstemt. Petter trekker fram det man kan forstå som en kultur i Tøyenkirka, takhøyde kombinert med hensyn til de som kan oppleve seg krenket. Liturgien samspiller med kulturen, og kulturen samspiller med liturgien. Sikkerhetsnettet er at de som har en ledende rolle under messen kan justere og ivareta deltakerne når de mener det har gått for langt.

4.3 Ulike innfallsvinkler til lystenningen som liturgi

I dette underkapitlet belyses følgende forskningsspørsmål med støtte i ulike teoretiske bidrag:

- *På hvilken måte samspiller lystenningen som liturgisk ledd med gudstjenestedeltakernes livserfaringer?*

4.3.1 Liturgi er teologi

Kristne har feiret gudstjeneste på utallige måter opp gjennom historien og gudstjenesten kan aldri sies å ha vært statisk. Gudstjenesten og liturgien har blitt påvirket av tidsepoker og steder der gudstjenester har blitt feiret. De teologiske valgene som har formet gudstjenesten har betydning for hvordan vi snakker om temaer som treenigheten, frelse og hvilke menneskelige erfaringer som blir innlemmet i bønner, tekster og handlinger (Thomassen & Lomheim, 2013, s.12).

Fokuset på liturgi i Den norske kirke har økt de siste femti årene og på 1970-tallet fikk det som blir kalt for «den liturgiske revolusjon» fotfeste i Den norske kirke. Dette var en tverrkirkelig vekking som viste ny interesse for gudstjenesten og liturgiens utforming. Gjennom «Den liturgiske revolusjon» ble begrepene «Lex orandi og Lex credendi» viktige. Begrepene blir oversatt til «Bønnens lov er troens lov». Bønnens lov (liturgien) er grunnlaget for troens lov (teologien). Eller sagt på en annen måte «slik jeg ber, slik tror jeg». Gudstjenesten og kirkens dogmer skal utformes og skapes av menneskene som kommer til gudstjenesten (Thomassen & Lomheim, 2013, s.12). Thomassen og Lomheim forklarer det slik:

«Når den kristne menighet samles til gudstjeneste, bærer den med seg verden, livet og erfaringene. Alt dette løftes frem for Gud gjennom bønnene og handlingene i gudstjenesten. Når verden bæres frem for den treenige Gud i liturgien, blir teologien utfordret til å være relevant for menneskene» (ibid, s.12).

Gordon Lathrop er den fremste lutherske representanten for liturgisk teologi. Han framholder at «To be part of the assembly ... is to be part of the church ... liturgical theology asserts that the assembly itself is the concrete form of that communion between Christian voices». (Lathrop, 1993, s.9). Liturgisk teologi ser på liturgien som et møte mellom Gud og et

menneskelig fellesskap. Lathrop forklarer den liturgiske teologien gjennom en tre-deling: Primær teologi, sekundær teologi og pastoral teologi. Lathrop beskriver primærteologien slik: «Primary liturgical theology is the communal meaning of the liturgy exercised by the gathering itself» (ibid, s.5). Selve gudstjenesten med liturgien er stedet der teologien skjer. Mens de faglige refleksjonene over liturgien blir sekundær teologi. Hvis gudstjenesten skal være relevant krever det at den ikke er statisk, men at den endres når den primære teologien krever det. Dette kaller Lathrop for pastoralteologi (Thomassen, 2014, s.35).

Idealet til den liturgiske teologien og liturgiske bevegelse var at hvert enkelt kirkesamfunn må få mulighet til å utforme sin egen gudstjenestefeiring med egne tradisjoner, eget språk og egen musikkform, at gudstjenesten skulle kunne ha en lokal forankring. Man skapte altså en teologi nedenfra ved at lekfolk deltok i utforming av liturgien. Den liturgiske teologien og den liturgiske bevegelsen vokste fram som «...et ønske om å dels vende tilbake til de liturgiske kildene, dels om å skape en gudstjenestefeiring som kunne synliggjøre at verdens lidelse berørte Gud» (Thomassen & Lomheim, 2013, s.83).

I takt med at den liturgiske bevegelsen fikk rotfeste utviklet også de kontekstuelle teologiene seg: «... økoteologi, frigjøringsteologi, black theology, skeiv teologi og feministteologi» (Thomassen, 2014, s.33). De kontekstuelle teologiene var også opptatt av at menneskers livserfaringer skulle prege gudstjenesten og liturgien. Den kontekstuelle teologien ville at gudstjenesten skulle speile menigheten og at liturgien skulle uttrykke menneskers erfaringer og særlig de marginaliserte erfaringene. Selv om mange kirker bekjenner seg til den liturgiske teologien betyr det ikke at alle praktiserer en erfaringsbasert teologi slik de kontekstuelle teologiene ville ha praktisert det. Likevel har bevegelsen lagt et grunnlag for å utfordre dogmatikken gjennom menneskers erfaringer på en måte som kommer til uttrykk i liturgien. Thomassen skriver at i Norge er Kirkens ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep, Kirkens Bymisjon, Åpen kirkegruppe for homofile og lesbiske, noen av de som konkret vektlegger menneskers erfaringer i utformingen av gudstjenesten (ibid, s.35).

4.3.2 Kort beskrivelse av relevante liturgiske ledd

Gudstjenesten i Dnk består av mange ledd. I ordning for hovedgudstjeneste er det tilsammen 27 ledd (Gudstjeneste med veiledninger, 2020). I liturgisk tenkning er ikke dette bare enkeltledd som er satt sammen etter hverandre, men leddene står i relasjon til hverandre og de

er underlagt dypere strukturer. Gudstjenester i Dnk feires etter det som kalles Ordning for hovedgudstjeneste. Den beskriver hva som skal med, hvilke rekkefølge de liturgiske leddene skal ha og i noen grad hvordan de skal utføres. Denne oppskriften kalles for ordo, og betyr orden eller rekkefølge. I liturgisk tenkning har ordo også fått en annen betydning ved å vise til gudstjenestens dypere strukturer, hvordan leddene henger sammen, hvordan de fortolker hverandre og at de henger sammen med andre strukturer som feks kirkeåret. Den grunnleggende strukturen i hovedgudstjenesten er firedelt og består av: Samling, Ordet, Nattverd og Sendelse. Disse leddene leder over i hverandre, men er også med å bære hverandre (Opsahl, 2020). Siden lystenningen i hverdagsmessen er plassert i liturgiens første ledd: Samling, vil jeg her se nærmere på hva samlingsdelen inneholder. Selv om lystenningen er plassert i Samlingsdelen henger den tett sammen med andre ledd i gudstjenesten, noe jeg kommer tilbake til i drøftingen i dette kapitlet.

I samlingsdelen kommer menigheten sammen som enkeltmennesker og blir et «vi», og «viet» trer frem for Gud og blir ett. Fellesskapet mellom Gud og mennesket, og menneske og menneske blir til her (Den norske kirke, 2020). Etter forberedelse, inngangssalme, og hilsen kommer gudstjenestens første bønn, samlingsbønnen. Samlingsbønnen er menighetens bønn til Gud om at han må gjøre oss tilgjengelig for det han vil gi oss. Videre kommer syndsbekjennelsen, en bønn om å få tilgivelse for syndene. Kyrie er en bønn eller rop om at Gud må se i nåde til oss, komme nær og hjelpe oss å leve et liv i samsvar med Guds vilje. Deretter kommer Gloria som er et takkesvar til Kyrie, en lovsang som takk for at Gud hører oss og kommer til oss. Siste ledd i samlingsdelen er Dagens bønn, denne bønnen leder menigheten inn i gudstjenestens andre del: Ordet, og har gjenklang i dagens tekstlesninger. Forbønn og kunngjøring er to ledd som hører til i gudstjenestens andre del: Ordet. Dette er to liturgiske ledd informantene nevner ofte og derfor blir de inkludert her. Forbønn, eller bønn for kirke og verden som den også blir kalt, er den mest omfattende bønnen. Den har ofte faste formuleringer, flere ledd og med bønnesvar fra menigheten. Det bes for menigheten, jorda og mennesker. Kunngjøringene i en gudstjeneste kan ha ulik plassering i liturgien og den kan tas helt ut av gudstjenesten og praktiseres før eller etter gudstjenesten. Tanken er at kunngjøringene skal gi menigheten informasjon om hva som skjer den kommende uka (Den norske kirke, 2020).

4.3.3 Gudstjeneste som handling og dialog

I hver gudstjenestelige handling er det et liturgisk språk. Det er lett å tenke at det bare er liturgisk språk i høymessen søndag formiddag, men liturgisk språk er like sentralt i begravelser, bryllup, kveldsmesser, tidebønner, dåp osv. En gudstjeneste er likevel mer enn bare ord. Liturgi må sees i sammenheng med gudstjenestens struktur, handling, dialog, og som en rite (Thomassen & Lomheim, 2013, s.31). Helt fra start til slutt er gudstjenesten en handling der menigheten er aktiv på ulikt vis. Det kan være å motta nattverd, knele, tenne lys eller tenkt på en annen måte, ved at man kommer frem for Gud med alt man er og overgir seg til «noe som er større enn oss selv» (Ibid, s.31).

Gudstjenesten blir møtestedet mellom Gud og mennesket. Gud har tatt første initiativ og gjennom å feire gudstjeneste responderer mennesket tilbake til Gud. Gudstjenesten blir dermed en slags samtale der menneskene får komme med hele seg og bekjenne sine liv, sine sorger, lengsler, takk og håp. Gud møter menneskenes bekjennelser med tilgivelse, barmhjertighet, nåde og frelse. Kirkerommets utforming er med på å styrke denne dialogen mellom Gud og menigheten. Bevegelsene og bruken av rommet symboliserer samtalen, fra prosesjon ut og inn av kirkerommet, prestens bevegelser og vendinger frem og tilbake mot alteret, brødsbrytelse, salmesang, lystenning, tegning av korsets tegn og bønnevandring. På den måten er musikken, kunsten, arkitekturen, kroppene våre, ordene vi bruker og alle sansene ulike måter å kommunisere med Gud på (Ibid, s.32-33).

4.3.4 Relasjonenes plass i gudstjenesten

Biskop Martin Modeus skriver i sin bok «Menneskelig gudstjeneste» (2007) om relasjonenes plass i gudstjenesten. Han mener at gudstjenestens grunnprinsipper burde være bygget på det dobbelte kjærlighetsbudet som sier at du skal «Elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand ... Du skal elske din neste som deg selv» (Matt 22, 37-39). Dette budet tar for seg tre viktige relasjoner: Gud, medmennesket og en selv. Disse tre grunnrelasjonene mener Modeus skal prege gudstjenestens kjerne på en slik måte at alle relasjonene får komme til uttrykk. Hvis en av relasjonene blir glemt eller ikke gitt like mye plass så vil dette være negativt for gudstjenesten (Modeus, 2007, s.27-28).

Modeus mener at det er lett å trå feil ved at man kun ser på gudstjenesten som et objekt uten at man tar hensyn til relasjonsperspektivet som forteller noe om hvordan det er å være

menneske i gudstjenesten. Modeus skriver at man må være bevisst på at en objektivisering kan skje og at konsekvensen av det er at man ikke spør hvordan relasjonene kommer til uttrykk i gudstjenesten. Ifølge Modeus er fungerende relasjoner så essensielt i menneskers liv at det er med på å skille ut et levende og godt gudstjenesteliv fra et dårlig og dødt gudstjenesteliv (Ibid, s.29). Det er ikke nødvendigvis gudstjenesteordningen eller den liturgiske formen som er viktigst, for dette kan variere fra kirke til kirke, men det avgjørende er at det finnes fungerende relasjoner i alle de tre grunndimensjonene. Dette gjør at vi kan være menneske i gudstjenesten med hele oss og alt vi er. Formålet med relasjonene er ikke at de skal fremstå ukompliserte og perfekte, men så ekte og livsnære som mulig. Gudstjenesten skal gi spillerom for det gode og vonde vi opplever og ikke skape urealistiske idealbilder av livet. Dette gjelder i like stor grad i relasjonen mellom Gud og menneske. Med en slik tankegang kaller Modeus gudstjenesten et møte mellom venner. Et sted man kan søke å komme nærmere Gud, medmennesket og seg selv (ibid, s.30). I gudstjenesten snakker man ikke bare «om» sine venner, men man «møter» sine venner. Gudstjenesten blir mere enn tanke, ideologi og forkynnelse. Gudstjenesten har fokus på mennesket, fellesskapet, latteren og gråten. Gud kan også bli gjort til objekt ved at man snakker «om» Gud istedenfor å snakke «med» Gud. Modeus skriver at det er stor forskjell på å høre om Gud som et livstolkingsprinsipp kontra å møte Gud som sin venn. «Den kristne tro handler i første omgang ikke om at få del i en guddommelig kraft, men at blive delaktig i en relation, blive inddraget i en befriende kjærlighetsrelation» (Hammar i Modeus, 2007, s.31).

4.4 Drøfting av liturgiske ordninger og lystenning som praksis

4.4.1 Lystenningen rommer flere liturgiske ledd

Informant Martin fortalte at han la merke til at liturgien er i en annen rekkefølge i hverdagsmessen enn i en vanlig høymesse i Dnk, spesielt med tanke på lystenningen som et forbønnsledd, da dette vanligvis kommer etter prekenen. Som nevnt i kapittel 2 har Tøyenkirka utformet sin egen liturgi, men gudstjenestens Ordo er lik som i den Dnk. Hverdagsmessens første del «Samling» har mange like ledd som i Dnk, men også noen egne. Samlingsdelen i hverdagsmessen består av klokkeringing, prosesjon, salmesang, nådehilsen, samligsbønn, innledningsord til lystenningen, lystenning, avslutningsord til lystenningen og

en egen Gloria. Samlingsdelen har ikke Kyrie eller syndsbekjennelse som en del av liturgien. Informantene beskriver lystenningen ulikt, men det er interessant å se at flere omtaler den med liturgiske benevninger. De brukte beskrivelser som: en ordløs bønn, forbønn, kunngjøringer, trosbekjennelse, skriftemål, og en felles bønn. I tillegg var noen opptatt av det de kalte «aktivhet» og «invitasjon», andre omtalte lystenningen som «åpen mikrofon». Det kan se ut som informantene mener at lystenningen rommer flere liturgiske ledd som er tatt bort fra hverdagsmessens liturgi, som for eksempel Kyrie, syndsbekjennelsen, forbønn og kunngjøringer. Hva kan være grunnen til dette? Har de som utformet liturgien lagt alle disse liturgiske leddene inn i lystenningen? Eller er det slik at det liturgiske leddet lystenning har blitt utviklet og formet av deltakerne gjennom årenes løp, og at det derfor ville blitt repetitivt om man skulle lagt Kyrie, syndsbekjennelse, forbønn og kunngjøringer inn i messens liturgi i tillegg? Dermed kan man se på informantenes mangfoldige opplevelser av lystenningen som liturgisk ledd som en konsekvens av hvordan liturgien lever i samspill med gudstjenestedeltakerne og deres behov.

Liturgiens aktive samspill med gudstjenestedeltakernes liv

Det at lystenningen har en «åpen mikrofon-funksjon» gjør at lystenningen blir noe mer enn å bare gå fram og tenne et lys i stillhet og indre bønn. Den kommunikasjonen som skjer mellom deltakerne, eller den «aktivheten» som en av informantene er så opptatt av, påvirker lystenningen slik at den blir det hver enkelt ønsker at den skal være. Den «frie aktivheten» som er skapt i dette fellesskapet styrker både den enkeltes behov og fellesskapets samhold slik informantene opplever at det fungerer i dag. Dette er i tråd med hverdagsmessens opprinnelige intensjon (kapittel 2.3). Her er noen eksempler som viser hvordan lystenningen brukes på ulike måter: Noen ber for en i familien som er syk og dette har en forbønnsfunksjon. Andre bruker lystenningen til å forklare hvorfor de ikke har vært på hverdagsmessen på en stund, altså en kunngjøring. Andre igjen ber om tilgivelse for noe de angrer på og lystenningen får en funksjon som syndsbekjennelse/skriftemål. Noen går fram og tenner et lys uten å si noe, kanskje kan dette kalles en «ordløs bønn». Leif, som ikke selv tenner lys under lystenningen, men som har stort utbytte av denne liturgiske handlingen, ser på lystenningen som invitasjon til enten å gå fram eller til å sitte i benken og be inni seg. Selv om han ikke går fram opplever han at han deltar aktivt i liturgien på sin måte. På denne måten kommer livene til uttrykk gjennom at liturgien legger til rette for nettopp det.

Å bli en del av et “vi”

En annen konsekvens av denne praksisen er at det oppstår et «vi» gjennom den liturgien som er etablert og den praktiseringen av liturgien som menigheten har. I Den Norske kirkes gudstjeneste-veiledning legges det opp til at deltakerne kommer som enkeltmennesker og blir i løpet av samlingsdelen en del av fellesskapet, et «vi» (Den norske kirke, 2020). Ved at lystenningen blir praktisert også som kunngjøring og forbønn er dette med på å understreke at lystenningen inneholder både enkeltmenneskets rop og fellesskapets omsorg og svar på ropet. At lystenningen er plassert i samlingsdelen og ikke etter prekenen som et forbønnsledd uttrykker mye symbolikk. Menigheten og fellesskapet settes først og ikke som en sekundær handling etter at presten har sagt sitt i prekenen. Derfor er det ikke tilfeldig at lystenningen er plassert så tidlig i samlingsdelen. I kapittel 6 vil jeg komme tilbake til hvilke konsekvenser liturgien får for fellesskapet og deltakernes opplevelse av fellesskapet, som de er en del av i Tøyenkirka og på hverdagsmessen.

4.4.2 Lystenningen som kontekstuell teologi

Informantene forteller at de planlegger hva de skal si under lystenningen. De forteller at de blant annet ber for venner, familie, seg selv, bestemte merkedager og ting de brenner for. Bønnene de ber er personlige bønner som speiler livene til informantene, hva de engasjerer seg i, hvem de tenker på, hva de sørger over, lengter etter eller hva de vil takke for. På den måten blir lystenningen og hverdagsmessen kontekstuell. Tøyenkirka bygger sin gudstjenestekultur på den liturgiske bevegelse. Den liturgiske bevegelse ser på liturgien som et møte mellom Gud og et menneskelig fellesskap, der teologien skapes idet mennesker legger frem sine liv for Gud (Thomassen & Lomheim, 2013, s.12).

Thomassen (2014, s.35) skriver at den kontekstuelle teologien ønsker at liturgien skal uttrykke menneskers livserfaringer. Dette kommer tydelig frem når informantene forteller at de planlegger hva de skal be for. På den måten er det ikke presten eller liturgen som utformer bønnene i gudstjenesten, men menigheten. Menigheten former på den måten dogmatikken med sine erfaringer som kommer frem gjennom liturgien.

«Utfordrende lystenning» er bønner og ytringer som bryter med de verdier og den kulturen som dominerer i miljøet. Liturgien åpner for at alle kan delta med sine liv, men av og til er det noen som ytrer seg på måter som kan virke støtende eller krenkende. Dersom man ønsker at

gudstjenesten skal være så erfaringsbasert som mulig risikerer man det informantene kaller utfordrende lystenning, og at noen av deltakerne tenner det de kaller «motlys». En måte å forstå dette på er at det som kommer fram speiler menigheten (Thomassen 2014, s.35), at deltakerne har ulike livserfaringer og at noen av disse livserfaringene kanskje er mer marginaliserte enn andre, som igjen kan føre til situasjoner som kan oppleves krenkende. Leif var opptatt av at når man er en del av et fellesskap må man tåle hverandres ulikhet, og at dette for han var en øvelse i respekt. Petter gav uttrykk for at «... rommet bærer opplevelsen...», og at dette er grunnlaget for at slike hendelser som oftest ikke oppleves vanskelige.

4.4.3 Lystenningens betydning for et levende gudstjenesteliv

De kontekstuelle bønnene informantene forteller om har flere aspekter ved seg. Det er interessant å se hvem eller hva informantene tenner lys for. De forteller som beskrevet i avsnittet over at det kan være alt fra venner og familie, til seg selv eller en sak de brenner for. Dette kan sees opp mot Martin Modeus (2007) teori om relasjonenes betydning i gudstjenesten. Modeus skriver at gudstjenestens kjerne burde være bygget på det dobbelte kjærlighetsbudet der de tre relasjonene; Gud, medmennesket og selvet kommer til uttrykk. Når menigheten tenner lys settes disse relasjonene i spill. Det bes til Gud for medmennesker man tenker på, verden og det bes for eget liv. Kanskje er dette eksempler på det Modeus (2007) snakker om som relasjoner, og hvordan disse kommer til uttrykk i lystenningen. Lystenningen er med på å skape et levende gudstjenesteliv der man ikke trenger å være perfekt, at alle er sårbare, der det er akseptert at relasjoner kan være utfordrende, og at tvilen kan dominere over troen. Et fellesskap der man anerkjenner at livet er urettferdig og vanskelig og i dette vil en stå sammen som et fellesskap av venner (Modeus 2007, s.30).

4.4.4 Forholdet mellom liturgien og utformingen av rommet

En erkjennelse som kom ut av analysen, var at lystenningens fysiske plassering i rommet har betydning for hvordan informantene opplever lystenningen og dens fellesskapsfunksjon. Mari og Anne sier de tror måten man sitter på i kirkerommet har betydning for fellesskapsfølelsen. Lystenningsstedet i midten, med brostein, lys og menigheten rundt, skaper et godt grunnlag for samtalen mellom Gud og menneskene, og menneskene imellom. Thomassen og Lomheim (2013) trekker fram kirkerommets utforming og hvordan denne er med på å skape en dialog

mellom Gud og menigheten (ibid, s.33). De fokuserer på at dialogen forsterkes gjennom kroppenes bevegelser, arkitekturen, kunsten og rommets utforming. For å tenne et lys på hverdagsmessen må menigheten reise seg fra benken, gå fram, bøye seg ned og tenne lyset, og så reise seg opp igjen for å gå til mikrofonen. Disse bevegelsene utføres på mange forskjellige måter og gjenspeiler den enkeltes liv og fellesskapets mangfold. Gjennom denne kroppslige bevegelsen forsterkes samtalen, den enkeltes ulike erfaringer og deres kommunikasjon med Gud.

4.5 Avslutning

I dette kapitlet tok jeg for meg lystenningen som liturgisk ledd, og drøftet hvordan informantenes erfaringer med liturgien samspiller med deres liv. Informantene gir lystenningen ulike liturgiske navn ut fra det de ser blir praktisert av menigheten og hva de selv ønsker at lystenningen skal bety i deres liv. Flere av informantene forteller at de planlegger hva de skal tenne lys for basert på hva de er opptatt av. På denne måten former menigheten det liturgiske leddet og dermed dogmatikken. De frie rammene blir utfordret av bønner som av og til bryter med normen i Tøyenkirka. Informantene forteller at rommet er stort nok til å bære disse erfaringene, og mangfoldet av bønner viser messens kontekstualitet. Relasjonene i messen, mellom Gud, medmennesket og selvet må alle komme til uttrykk for at vi skal være hele mennesker i gudstjenesten. Informantene omtaler ulike måter å være i disse relasjonene på og opplever at utformingen av kirkerommet under lystenningen ivaretar det relasjonelle.

5 Lystenningen som meningsskapende og sjelesørgerisk ritual

5.1 Innledning

Hvordan man finner og skaper mening skjer på ulike måter i menneskers liv. Livskriser og andre overganger i livet, sårbare livssituasjoner som for eksempel sykdom, opplevelse av utestengelse eller ensomhet, kan føre til at man kommer i eksistensielle kriser. Gjennom å søke etter det Austad m.fl kaller eksistensielle ressurser (Austad m.fl 2020, s.12) som trøst, håp og mening i livet, forsøker mennesker å mobilisere både seg selv og fellesskapet for å håndtere eksistensielt utfordrende situasjoner. Informantene i undersøkelsen deler sine erfaringer om hvilke betydning lystenningen i hverdagsmessen har for deres liv og det vi kan se på som søken etter mening. Hva legger informantene vekt på når de forteller om hvorfor lystenningen har en så stor betydning i deres liv? På hvilken måte påvirker lystenningen Anne, Mari, Martin, Petter og Leif sitt hverdagsliv og deres opplevelse av mening og sammenheng i livet?

Kapittelet er delt i to; første del fokuserer på temaet «Lystenningens meningsskapende funksjon» for informantene, mens andre del knytter informantenes erfaringer til en sjelesørgerisk dimensjon. Vil det informantene forteller om sine opplevelser kunne belyses i et sjelesørgerisk perspektiv? Berit Okkenhaug (2002) og Anders Bergem (2008) vektlegger begge det kristne fellesskapets og gudstjenestens betydning for at mennesker skal oppleve denne omsorgen fra både Gud og mennesker, et omsorgsfellesskap. På hvilken måte er dette aktuelt for deltakerne i studien?

5.2 Lystenningens meningsskapende funksjon

5.2.1 Hva forteller informantene?

Lystenningen skaper rutiner og ritualer som informantene tar med seg hjem

På spørsmål om hva lystenningen betyr for informantene i deres hverdags- og trosnivå forteller flere av dem at de gjennom lystenningen er blitt inspirert til å tenne lys hjemme.

Anne forteller at det å tenne lys er veldig viktig for henne:

«Dette å tenne lys er noe av det viktigste jeg gjør og jeg gjør det noen ganger hjemme, for eksempel at jeg kan sette opp bilde av søsknene mine og tenne lys ved siden av bildet eller andre nære personer som er døde. Men bare det å ha fått den skikken inn, for jeg har ikke så lett for å be lenger. Det er akkurat som om det språket forsvant den gangen alt ble svart. Så det har vært et tøft liv.»

Mari forteller at hun har lagd sin egen lille lystenning i hagen der hun har hengt opp lykter som hun tenner på kvelden med en liten bønn til hvert lys. Flere av de andre informantene nevner også at de tenner lys hjemme innimellom. Lystenningen har blitt noe mere enn bare det ene lyset under messen, en integrert del av flere av informantenes liv også hjemme. Mari forteller at lystenningen har satt flere spor i dagliglivet. På grunn av lystenningen er hun blitt inspirert til å lese dagens bibeltekst og til meditasjon og bønn. Den minner henne på mennesker hun ønsker å be for og følge opp.

«Når man tenner lys for noen så må man jo følge det opp, for eksempel skrive en SMS, en epost eller et brev, noe for å følge det opp. At man ikke bare tenne et lys og så tenke at nå kan du seile din egen sjø, men at det forplikter og er litt disiplinerende. Det får meg til å følge opp de jeg tenker på.»

Flere forteller at de ringer andre deltakere eller ansatte når de ikke kan komme, men har noe de ønsker skal bli løftet fram i bønn. De forteller også at de kan bli oppringt før messen med bønn om det samme.

Gjennom deltakelsen i hverdagsmessen og i lystenningen spesielt forteller informantene at de på en måte tar med seg ritualet hjem. Dette gjelder både det å konkret tenne lys og be, og det gjelder de forberedelsene de gjør før neste hverdagsmesse. Det kan se ut som at selve prosessen for den enkelte med planlegging av neste lystenning blir en del av deres trosliv. Den praksisen de utøver selv hjemme med lystenning får betydning for deres hverdagsliv i form av at det gir tilværelsen mening å kjenne tilhørighet til et fellesskap.

Informantenes følelsesmessige opplevelser under lystenningen

Å tenne lys i et dempet og stemningsfullt kirkerom kan fremkalle mange ulike følelser. Når lystenningen i hverdagsmessen i tillegg legger til rette for å dele tanker eller bønner høyt foran menigheten åpner det opp for mange inntrykk.

Petter forteller at han kan ha et rikt følelsesliv under lystenningen og at han preges av mange ulike sinnsstemninger. Han forteller at han sitter med mange gode følelser, men at han også innimellom kan kjenne et sterkt ubehag. Han forklarer at hvis noen tenner lys som er krenkende og bryter med Tøyenkirkas verdier vekker det vonde følelser hos han. Det samme gjelder hvis noen tenner lys og uttrykker seg med et spesielt religiøst språk som for eksempel tungetale, er det med på å trigge noe som ikke føles godt. ange søker seg nettopp til Tøyenkirka for å unngå den type religiøse uttrykksmåter.

Mari uttrykker at hun sitter med «et hav av følelser», og påpeker at sterkest står kanskje oppmerksomheten. Hun ønsker å hele tiden være oppmerksom, høre hva folk sier og på den måten bli bedre kjent med menneskene og fellesskapet. Mari husker sitt første møte med lystenningen veldig godt. Hun hadde lest et sted om Tøyenkirka og hverdagsmessen, men kjente ingen der. Hun forteller det slik:

«Så kom det en frem og tente et lys som sa: dette lyset er for deg som er her for første gang i dag. Og jeg ble jo så rørt, jeg tenkte DET ER JO MEG. Noen har sett meg og jeg har jo bare kommet som fremmed her og ikke kjente noen og så er det noen som tenner lys for meg, tenkte jeg, og det syntes jeg var veldig sterkt. Da var jeg ikke fremme og tente lys for noen andre da, men jeg var nok ikke så sein om å gjøre det de neste gangene».

Anne beskriver den følelsen hun sitter med under lystenningen som «andakt og hellig grunn». Lystenningen gjør alltid et sterkt inntrykk på Anne og hun uttrykker stor respekt for lystenningen som et ritual, men også for de som tenner lys og ber. Anne beskriver lystenningen som «hellig grunn», og denne oppfatningen deler hun med flere av informantene. De formidler følelsen av at det skjer store ting man ikke kan forklare. Lystenningsstedet er noe menigheten har respekt for og tro på. Denne tanken deler også Leif,

som forteller at han blir rørt til tårer. Han forteller at det som gjør han så rørt er at det er noe aktivt i motsetning til tilbedelse. Han forklarer at han opplever tilbedelse som om å bli tvunget til det han kaller passivhet. Lystenningen blir det motsatte. Det er et sted som inspirerer til bønn: «Jeg har aldri opplevd et finere bønnerom, en felles bønn. Med eller uten ord. Jeg har aldri opplevd noe så fint før».

Informantene forteller at lystenningen oppleves som et sted der de blir følelsesmessig berørt både på egne og andres vegne, og at det oppstår mange inntrykk avhengig av hva de som tenner lys og ber formidler. Flere beskriver at de føler glede, medfølelse, oppmerksomhet, men også ubehag. De forteller at de blir rørt og at de opplever noe som ikke kan beskrives med ord eller forklares, men som oppleves som å være på «hellig grunn». Lystenningens aktive form blir meningsfullt i kraft av å symbolisere selvstendighet og tillit til deltakerne. Både den handlende og den følelsesmessige siden ved lystenningen styrker ritualets betydning i deltakernes liv og i deres søken etter mening og trøst.

5.2.2 Teori om ritualer og mening

Jeg vil nå belyse følgende forskningsspørsmål med ulike teoretiske bidrag:

- *Hvilken betydning har ritualet lystenning for deltakernes opplevelse av mening og sammenheng i livet?*

Betydningen av mening i menneskers liv

Opplevelsen av mening spiller en sentral rolle i menneskers liv og betyr mye for den enkeltes helsesituasjon (Sørensen, 2020, s.114). Både det å ha en religiøs overbygning i livet, å oppleve tilhørighet, og å føle at livet henger sammen gir opplevelse av meningsfullhet. «Meningsfullhet oppfattes som en grunnleggende tillit i livet» (Schnell 2009 i Sørensen 2020, s.103). Meningskriser kan true menneskers opplevelse av sammenheng i livet, men også føre til en søken etter mening. I de fleste menneskers liv oppleves både ulike grader av meningsfullhet og meningskriser samtidig. Jo høyere grad av meningsfullhet desto bedre er man rustet til å takle stress og kriser, man har en høyere grad av motstandsevne sammenlignet med de som ikke opplever livet så meningsfullt (Sørensen, 2020, s.108).

Ritualene og symbolenes funksjon

Ritualer defineres ofte som en handling med symbolsk betydning som gjentar seg på en bestemt og forutsigbar måte. De kan bidra til å skape mening, få livet til å henge sammen, bekrefte tilhørighet. Dette understrekes av Danbolt og Stifoss-Hanssen i dette sitatet:

«Gjennom religionens symboler, myter og handlinger kan det ritualiserende mennesket erfare at tilværelsen henger sammen, at man kan relatere seg til et fellesskap, og at det er mulig å mestre vanskelige livssituasjoner man kan være i»
(Danbolt/Stifoss-Hansen, 2014, s.205)

Danbolt og Stifoss Hanssen (2014) analyserer ritualenes betydning både for enkeltmennesket og for samfunnet gjennom for eksempel bearbeiding av kriser og store påkjenninger.

Ritualene kan sees på som en form for menneskelig samspill, som også inneholder høyere symbolsk mening for deltakerne i ritualene. Ritualene varierer i innhold og kompleksitet, og har gjennom historien blitt forklart på ulike måter. Sigmund Freud (Bergstrand 2004 i Danbolt & Stifoss-Hanssen 2014, s.203) så på ritualisering som nevrotisk gjentakelsestvang for å løse indre spenninger, mens Eriksson (Eriksson 1959, Wolff 1997, i Danbolt og Stifoss-Hanssen 2014, s.203) mente at ritualer er positivt knyttet til hele livssyklusen i menneskers liv.

Ritualenes repeterende og kommuniserende funksjon både mennesker imellom og i forhold til en Gud har foregått til alle tider og i ulike former. Ritualene har ofte en symbolsk mening utført av individer og grupper ut fra en bestemt hensikt. Det kan være å skape mening i tilværelsen og i livet, og det kan være å styrke fellesskapet både for den enkelte og for miljøet.

Symboler er bærere av mening, sier Danbolt og Stifoss Hanssen (2014, s. 204). Symboler har den funksjonen at de holder noe sammen ved for eksempel å fastholde en mening som ikke er opplagt for den enkelte i en krisesituasjon. Betydning for den enkelte eller fellesskapet er bestemt av den konteksten de opererer innenfor, politisk, religiøst eller kulturelt. Å tenne et lys kan både representere håp og sorg, avhengig av kontekst. Dåpslyset tennes for barnets framtid, lyset i globen kan tennes av sørgende på en bønnevandring. Når ordene blir utilstrekkelige kan symboler som blomster og lys uttrykke det vi ikke klarer å sette ord på.

Danbolt og Stifoss-Hanssen trekker fram religionens funksjon og viser til sosiologen Peter Berger (Berger 1993, i Danbolt & Stifoss-Hanssen 2014, s.204) som er opptatt av det hellige i motsetning til kaos. Forfatterne fokuserer på at det hellige kan sees i motsetning til det profane, og at mennesker gjennom deltakelse i religiøs aktivitet kan oppleve fellesskap og dermed et meningsskapende perspektiv. Dette trenger ikke være verbalt uttalt, men kroppsliggjort gjennom meningsstrukturene som kommer til uttrykk i ritualiseringsprosessene i fellesskapet.

Ritualer, samhandling og identitet

Den hverdagslige samhandlingen og gjøremålene innbefatter ritualer og er sammenbindende både for et fellesskap og for det enkelte mennesket. «Samhandlingsritualer i hverdagslivet kan være skjellsettende opplevelser i menneskers liv» (Skatvedt, 2020, s.46). Man kan se på hverdagslivet som såkalte identitetskonstruerende situasjoner, som på godt og vondt preger oss og samhandlingen oss imellom.

Sosiologen Erving Goffman (1922-1982) studerte hverdagslivets interaksjonsritualer, det vi gjør og sjelden legger merke til. Han var opptatt av samhandlingssituasjoner, og tilknytningen disse har til ritualer. De ulike situasjonene vi inngår i har sine «script» og vi deltar med våre situerte identiteter, som virker inn på hvem vi presenterer oss som ut fra hvilke normer som eksisterer i organisasjonen (Skatvedt, 2020, s.50-51). Goffman mente ifølge Skatvedt at ritualene gir situasjonene en egen styrke. Gjennom hverdagsritualene gis vi identiteter som definerer oss for hverandre, og situasjonene har stor betydning på hvordan vi presenterer oss. Identitet kan sees på som hvem vi framstår som og blir i møtet med den andre (Skatvedt, 2020, s.37).

Gudstjeneste som meningsskapende rite

Thomassen & Lomheim skriver at et perspektiv på gudstjenesten er det riteteoretiske, der gudstjenesten er en av kristendommens riter eller ritualer. Noen riteforskere mener at riter ikke trenger å være meningsfylte, men indikerer faste og forutsigbare mønster hos den som utfører handlingen. Catherine Bell mener at en rite må være meningskapende for at det skal kvalifisere som en rite, «noe skal heles og gjenopprettes» (Catherine Bell i Thomassen & Lomheim, 2013, s.33). Gudstjenesten blir en meningskapende rite nettopp fordi det kan skje

ting som betyr noe for menneskene som deltar. Hva menigheten opplever vil være forskjellig og ikke nødvendigvis så lett å sette ord på. Riteforsker Anita Hammer beskriver meningsskapingen som skjer i gudstjenesten slik: «Meningsskapingen har kraft til å sprengre grenser mellom det synlige og det usynlige, mellom drømmer og det virkelige liv, og mellom liv og død» (Anita Hammer i Thomassen & Lomheim, 2013, s.34).

Meningsskapingen knyttes ofte til å få tilgivelse for syndene, men forfatterne fokuserer også på andre tilnærminger. Menigheten kommer til gudstjenesten som enkeltindivider og underveis i gudstjenesten har enkeltindividene utviklet seg til et fellesskap. Meningsskapingen kan skje gjennom den bekreftelsen vi får ved å høre evangeliet, framsi trosbekjennelsen, få tilgivelse for syndene, og delta i nattverdsfeiringen. Meningen som her skapes hos den enkelte er en bekreftelse på at vi tilhører den verdensvide kirke, vi er en del av en større sammenheng, og gjennom treenigheten blir vi bekreftet som den vi er og som fellesskap.

Ritualiseringens betydning for enkeltmenneskets opplevelse av sammenheng

Ritualisering kan også sees på som en viktig resiliensfaktor (Danbolt & Stifoss-Hanssen 2014, s. 212). Mennesker som av ulike grunner føler seg isolert, lever i eksistensielle kriser, eller på andre måter føler seg stemplet eller utenfor samfunnet, kan oppleve mening og sammenheng gjennom deltakelse i ulike typer ritualer og symbolhandlinger. En slik «iscenesettelse av egen livserfaring gjennom ritualer» kan gi opplevelsen av å bli sett som enkeltmenneske og også av Gud. Tilhørigheten til en gruppe, et fellesskap, skaper gjenkjenning og en opplevelse av sammenheng i livet, og blir en viktig resiliens-faktor som er med på å styrke egen identitet.

Danbolt og Stifoss-Hanssen trekker fram at det også kan oppleves inkluderende og helende når andre enn deg selv utfører ritualer, for eksempel lystenning. Innsatspersonell, prester, eller andre som tenner lys, kan gi de en stedfortredende opplevelse, som også virker tilhørighetsskapende og trøstende. Erfaringen av ritualenes frigjørende og bearbeidende kraft, gjennom både egen og andres deltakelse, kan skape en følelse av sammenheng og være med på å styrke den individuelle identiteten. (ibid, s.212).

5.2.3 Drøfting av lystenningens meningsskapende funksjon

Lystenningen i Hverdagsmessen beskrives av alle informantene som en følelsesmessig opplevelse, som de på ulike måter berøres av. Flere knytter sin følelsesmessige opplevelse direkte til at det skjer noe uforklarlig, noe som er «hellig», noe utenfor de selv og som gjør tilstedeværelsen meningsfull og særegen. Denne opplevelsen hos informantene minner om det Catherine Bell beskriver som en meningsskapende rite (Catherine Bell i Thomassen & Lomheim, 2013, s. 33). Riteforsker Anita Hammer trekker fram at den meningsskapingen som skjer i gudstjenesten kan ha «... kraft til å sprengre grenser mellom det synlige og det usynlige» (Anita Hammer i Thomassen & Lomheim, 2013, s.34).

Danbolt og Stifoss-Hanssen (2014) trekker fram at ritualer innebærer menneskelig samspill som har en høyere symbolsk mening for de som deltar. Flere av informantene tar som nevnt med seg ritualer hjem og gjennomfører det der på sin måte. Det kan se ut som om dette forsterker ritualens betydning for den enkelte og er med på å skape mening i hverdagen og i livet. Informantene i studien har alle deltatt jevnlig på hverdagsmessen i mer enn 5 år. De forteller om sterke følelsesmessige opplevelser, og det kan se ut som noen av de på en måte lever i ritualer ved at de har integrert praksisen i sitt eget hverdagsliv. Skatvedt (2020, s.46) trekker fram at samhandlingsritualer kan være skjellsettende opplevelser i menneskers liv og dermed prege den enkeltes identitet. Hvert menneske deltar på sin måte med sin situerte identitet. Skatvedt bygger på Goffman (i Skatvedt 202, s.50-51) som fokuserer på at ritualene gir situasjonene en egen styrke, og at vi gjennom disse hverdagsritualene gis identiteter som preger det samspillet vi har med hverandre. Mari forteller at hun opplever at deltakelsen i ritualer forplikter på en måte som gjør at hun følger opp de som har blitt bedt for gjennom lystenning og bønn hjemme. Denne tros- og hverdagspraksisen Mari forteller om framstår som omfattende og som en del av hennes væremåte og identitet. Det er også tydelig at andre deltakere i hverdagsmessen gjennom dette definerer Mari som en de kan kontakte, en som er med på å styrke lystenningen som et ritual som lever videre gjennom interaksjonen mellom tradisjon og situasjon, slik Danbolt og Stifoss-Hanssen (2014, s.204) uttrykker det.

Danbolt og Stifoss-Hanssen trekker inn Peter Berger (Berger 1993, i Danbolt og Stifoss-Hanssen 2014, s.204) som fokuserer på det hellige i motsetning til kaos, på at deltakelse i religiøs aktivitet/ritualer kan gi en opplevelse av tilhørighet og dermed også mening i livet. Det å føle seg sett, oppleve mening i livet, føle tilhørighet er viktige elementer for å komme

gjennom kriser og mestre dagliglivet (Sørensen, 2020). Kanskje kan man betrakte lystenningen som en viktig resiliens-faktor i deltakernes liv, et viktig ritual som styrker det enkelte menneskets identitet gjennom både opplevelsen av nærværet til Gud og til andre mennesker. Denne følelsen av sammenheng kan oppleves sterkt av den enkelte

«Ja jeg har opplevd mye og det dukker opp og jeg kan få angstanfall, men når du tenker at noe så enkelt som å tenne lys på et lysteningssted er med å gi en hvile og tro og styrke og har fått meg til å komme videre. Det er jo helt utrolig! Den kraften uavhengig av måten deltakelsen skjer på. Anne uttrykker det slik: det er i det lysteningsstedet og hvis du får frem bare det av denne samtalen så er det veldig fint og jeg ble veldig glad når du sa at dette var emnet».

5.3 Lystenningen som sjelesorg

5.3.1 Hva forteller informantene

Lystenningen som en konkret aktiv handling der man legger fra seg det som tynger

Informantene ble spurt om hva de opplever er hensikten med lystenningen i hverdagsmessen. Et av de temaene noen av informantene fokuserte på var muligheten gjennom ritualet til å legge fra seg byrder og å føle at fellesskapet tar imot bønner.

For å beskrive hva hensikten med lystenningen er siterer Mari et tidligere utsendelsesord som ble lest på slutten av messen: «Ta med deg ropet som presser på og la det få lyde her». Hun synes at disse ordene beskriver hva lystenningen handler om, det å kunne legge fra seg tanker og følelser. Nettopp fordi at lystenningen kommer så tidlig i liturgien forsterker det hennes følelse av å legge noe fra seg som tynger og å gå videre med et lettere hjerte. Hun sier at det nærmest oppleves som et botssakrament. Hun forteller at hun får satt ord på bekymringene sine og samtidig får kjenne at det er flere som tar del i bønnene hennes. Anne sier noe tilsvarende som Mari, nemlig at hensikten er å legge noe i Guds hender. Å gi noe fra seg, en konkret handling, forklarer hun.

Leif beskriver lystenningen som en åpen invitasjon:

«Det er en åpen invitasjon og ingen har regien, og det er det stikk motsatte av det som jeg har fra mitt traume. Og sånt som skjedde på Vestlandet sånt skjer det flere steder i verden. Verden er full av det og jeg vil ikke være i verden, nei jeg vil være her.»

Leif beskriver lystenningen som et samtalerom der alle får lov til å bidra. Noe som står i stor kontrast til den konforme oppveksten han opplevde. Han forklarer at de vonde opplevelsene fra oppveksten og med kirken sitter i kroppen som et traume og er med på å hindre han fra å tenne lys når folk ser og hører på. Han forteller at han i stedet sier mye inni seg.

En av informantene beskriver lystenningen som et «samtalerom», og de er opptatt av at den inviterer til aktiv deltakelse for alle i gudstjenesten. Det er en anledning til å legge fra seg det som tynger i tillit til at menigheten aksepterer og tar del i det den enkelte kommer med uten å sanksjonere. Opplevelsen av lystenningen tidlig i gudstjenesten som en konkret mulighet til å legge fra seg byrdene for så å gå videre kan forstås som et sjelesørgerisk ritual der deltakerne kommer med sitt liv og møter Gud i fellesskapet.

Lystenningen som sjelesørgerisk omsorgshandling

Sjelesorg utvises i fellesskapet på ulike måter og informantene forteller om hvordan de blir sett og møtt som enkeltpersoner i etterkant av å ha delt en personlig bønn under lystenningen.

Mari forteller at det har hendt at folk har kommet bort til henne etter hverdagsmessen og har villet snakke om hennes lystenning. Hun synes det er stas at noen har hørt hennes bønner og at det er «flott å bli omfanget av den omsorgen etterpå». Spesielt opplevde hun dette da hun var tilbake etter å ha vært borte fra hverdagsmessen i mange år og hun tente lys og delte grunnen til at hun ikke hadde vært der på lang tid.

Petter har også opplevd å få tilbakemeldinger på lysene han tenner. Han sier: «Det har hendt jeg har tent et lys for ting jeg synes er tungt i livet og da er det fint at det er noen som ser det og gir en litt anerkjennelse for det». Han sier at det skjer ikke så ofte, men han tror at Tøyenkirka er den gudstjenestefeirende plassen hvor terskelen for å komme med en tilbakemelding er lavest. Martin forteller at det også har skjedd han, men veldig sjeldent. Når det skjer opplever han det som en omsorgshandling der noen viser at de bryr seg om han.

Mari forteller også at hun blir inspirert av andre som tenner lys. Hvis noen tenner et lys og forteller at de er blitt syke så kan hun deretter gå opp og tenne det neste lyset for vedkommende. Hun forteller at det er en måte å vise at man tenker på de som har delt noe vanskelig under lystenningen.

Leif forteller om det vi kan tolke som en annen måte å oppleve sjelesorg på. Han tenner ikke lys selv, men deltar på sin måte i lystenningen. Han er tilstedeværende, han opplever omsorg, trøst og mening i rituallet på sin måte.

«Det var vel et par år hvor jeg bare grein og grein. Jeg hørte ikke så mye hva som ble sagt, men jeg hørte pianisten spille og det var nok. Så da satt jeg der og tuta, og derfor så fant jeg også min plass i rommet. For det er så dårlig akustikk og derfor har jeg funnet kroken min. Jeg satt før på en stol, men nå har jeg bare lagt meg ned og det er fordi jeg blir så beveget, jeg sitter jo å griner og jeg vet ikke hvorfor, men sånn er det.»

Informantenes opplevelser av å få tilbakemeldinger på egne bønner og fortellinger kan sees på som en bekreftelse på at menigheten har hørt deres bønner, tar det imot, og gir anerkjennelse tilbake. Opplevelsen av denne «omsorgshandlingen» kan også sees i sammenheng med det jeg tidligere har beskrevet som «oppmerksomhet» dvs. at lystenningen gjør at man blir oppmerksom på det de andre deler og på ulike måter bekrefter deres lys enten ved å tenne et lys for vedkommende der og da, eller ved å ta kontakt etterpå. Det kan se ut som om fellesskapet/kollektivet har en sjelesørgerisk funksjon for den enkelte, ikke bare gjennom de ansatte i en-til-en samtale, men gjennom medmenneskene som deltar i gudstjenesten, gjennom musikken, og ikke minst gjennom rituallet i seg selv. Rituallet danner en omsorgskultur der det er lov å vise sin sårbarhet og legge fra seg byrder i rommet på ulike måter, i tillit til at fellesskapet bærer det.

5.3.2 Teori knyttet opp til sjelesorg

Jeg vil nå belyse følgende forskningsspørsmål med ulike teoretiske bidrag:

- *Kan man forstå lystenningen som en sjelesørgerisk handling?*

Definisjoner av begrepet sjelesorg

Det finnes mange definisjoner og forståelser av hva sjelesorg er. Anders Bergem skriver i sin innledning til boka «Som epler av gull. En bok om kristen sjelesorg» at å definere sjelesorg er som å orientere seg i en språklig jungel (Bergem, 2008, s.15). Jeg har derfor etter mye navigasjon i «språkjungelen» valgt å bruke Marie Farstad sin definisjon av begrepet som lyder slik:

«Enkelt sagt er sjelesorg samtalehjelp til mennesker som søker støtte, hjelp og veiledning knyttet til ulike former for livs- og trosutfordringer, og den skjer innenfor en kirkelig kontekst» (Farstad, 2017, s.231).

Definisjonen til Farstad er både avgrenset og vid. Den forteller at sjelesorgen skal skje innenfor en kristen kontekst, og knyttes til samtalen, men den forteller ikke noe om hvordan samtalen kan foregå.

Ifølge Bergem er sjelesorg for alle mennesker. Alle mennesker er skapt og elsket av Gud og det finnes ingen form for skillelinjer. Alle har like mye rett på omsorg og kjærlighet og i sjelesorgen er det «selve personen som står i sentrum av oppmerksomheten, ingen kategori» (Bergem, 2008, s.91).

Ordet sjelesorg kommer fra det tyske «seelsorge», og kan oversettes med omsorg for sjelen. Okkenhaug skriver at begrepet sjelesorg har visse svakheter fordi det ikke gir et riktig bilde av hva sjelesorg handler om og mange assosierer sjelesorgsbegrepet med sorg (Okkenhaug, 2002, s.7). I mangel på et bedre ord velger Okkenhaug likevel å bruke sjelesorgsbegrepet. Kanskje kunne ordet menneskeomsorg vært mer dekkende. Okkenhaug peker på at det som skiller sjelesorg fra andre typer terapeutisk samtale er blant annet gudsdimensjonen, der sjelesorgssamtalen dypest sett er et møte med Gud (Okkenhaug, 2002, s.40). Okkenhaug vektlegger blant annet fellesskapets viktige funksjon i sjelesorg. Det kristne fellesskapet er der sjelesorgen utøves (ibid, s.28). Okkenhaug skriver at det finnes mange flere rom for sjelesørgeriske samtaler enn det lukkede samtalerommet. Fellesskapet i kirken åpner opp for flere måter der samtaler kan oppstå og der man kan komme i kontakt med mennesker som ikke finner det naturlig å oppsøke en sjelesørger for en samtale (ibid, s.27). Dette aspektet skal jeg utdype senere i kapitlet.

Kirken som et omsorgsfellesskap

Bergem skriver at kirken alltid har forstått seg selv som et omsorgsfellesskap der mennesker er skapt for å ta vare på hverandre ut fra et kristent identitetsgrunnlag. Det handler om å utøve omsorg som er godt for enkeltmennesket, men også godt og styrkende for fellesskapet. Paulus skriver: «Hver og en av oss skal tenke på sin neste og gjøre det som er til beste for ham, og som tjener å bygge opp» (Rom 15,2). Opp igjennom historien har sjelesorgen vært opptatt av forholdet mellom det kollektive og individuelle, noe som også er høyst aktuelt i dag med tanke på individualismens sterke plass i samfunnet (Bergem, 2008, s.19). Bergem skriver at for et menneske som føler seg tappet for krefter og er åndelig utbrent kan fellesskapet i gudstjenesten være godt. Gjennom gudstjenestens liturgi kan man kjenne seg oppreist og omsluttet av omsorg fra fellesskapet som feirer gudstjeneste. En kan finne støtte og trøst ved å se andre utføre ritualer som å gå til nattverd eller tenne lys, og kjenne seg båret og som en del av det store fellesskapet selv om ens egen tro vakler og kjennes fjern (ibid, s.145).

Bergem fokuserer også på at ritualer og symbolhandlinger er verktøy som kan være «sjelesørgeriske stasjoner» og gode holdepunkter i hverdagen som ikke er forbeholdt gudstjenesten eller samtalen med en sjelesørger. Ritualene kan tas med hjem og utføres i hverdagen som faste holdepunkt og som gir følelsen av livsmestring (ibid, s.142).

Ritualenes betydning i sjelesorgen

Lystenningen er en del av liturgien og er et fellesritual som også gir rom for at den enkelte kan tenne lys og be en bønn i rammen av fellesskapet. Tidligere hadde den dialektiske teologien fokus på forkynnelseens plass i gudstjenesten. I dag er man opptatt av menneskers møte med gudstjenesten som et ritual der man kan komme til kirken med alt man er og at dette har en sjelesørgerisk betydning for mennesket. Okkenhaug skriver at:

«Den kristne sjelesorgen står altså ikke isolert, men er en del av et fellesskap der ritualer og liturgier har en viktig funksjon. Fellesskapet har gudstjenesten som et av sine viktigste samlingspunkt. Å bringe den enkelte inn i et gudstjenesteliv kan derfor bli en del av en helhetlig sjelesørgerisk tjeneste». (Okkenhaug, 2002, s.79).

Okkenhaug skriver at ritualer er viktig av flere grunner. En av grunnene er at ritualene skaper fellesskap, orden og mening og har en terapeutisk funksjon. Ritualene har også en dypere funksjon ved at:

«Gud inviterer oss inn i et fellesskap med seg, og ritualene gjør oss til deltakere i et fellesskap med andre og med Gud. Gud er virkelig, og midt i vår virkelighet kan vi fornemme det hellige og møte den hellige Gud. Ritualene bringer mysteriet nær. Der ordene ikke når fram, kan symbolhandlinger formidle både vår tro og Guds nærvær» (Okkenhaug, 2002, s.79).

Okkenhaug trekker fram at liturgi og rammer kan fungere slik at enkeltpersonen kommer fram i rammen av et fellesskap. Lystenningen i hverdagsmessen er et eksempel på dette.

Gudstjenesten og liturgien må ta opp i seg menneskenes liv på godt og vondt. Gjennom deltakelse i liturgien og ritualene vil mennesker få oppleve å møte Gud på en aktiv måte, samtidig som man får en følelse av et større fellesskap.

5.3.3 Drøfting av lystenningen som et sjelesørgerisk og meningsskapende ritual

Okkenhaug formidler viktigheten av å inkludere den enkeltes deltakelse i gudstjenesten i en sjelesørgerisk tjeneste. Det å bringe enkeltpersoner inn i gudstjenesten gir mennesket en tilgang til fellesskapet, og gjennom ritualene i fellesskapet kan enkeltpersoner oppleve å møte Gud på en ny og overskridende måte. Informantene forteller at de på ulike måter opplever at de får muligheten til å legge fra seg byrder gjennom dette ritualet. En nevner at det for henne fungerer som et slags botssakrament, mens en annen uttrykker det som en konkret handling ved å legge noe i Guds hender.

Informantene deltar på ulik måte i lystenningen, men alle beskriver en opplevelse av at de får anerkjennelse og trøst både gjennom fellesskapet og møtet med det hellige. Både Petter og Martin trekker fram betydningen av at andre i fellesskapet tar kontakt etter at de har delt noe nært og personlig i lystenningen, og Martin omtaler dette som en omsorgshandling. Petter trekker fram at han føler en anerkjennelse fra miljøet, og at han tror at terskelen for å nettopp gi slike tilbakemeldinger er lavere i Tøyenkirka enn andre steder. Betydningen av at det hersker en omsorgskultur understrekes av Leif som forteller hvordan han praktiserer ritualet på sin måte og har gjort det i mange år. Han opplever en trøst ved å være til stede i ritualet, og det Okkenhaug beskriver om å fornemme det hellige, at mysteriet kommer nær, vil kanskje

Leif kjenne seg igjen i? Leif trekker blant annet også fram betydningen av musikken, og kanskje er dette for han en ordløs måte å finne trøst på?

Det kan se ut som om informantene bruker det å tenne lys, be for enten seg selv eller andre mennesker eller situasjoner, som en måte «å reparere sin sjel» på. Altså det vi kan tolke som en måte å få sjelesorg fra både Gud og fellesskapet. Det vi oftest hører fokusert som sjelesorg er en samtale mellom en konfident og en sjelesørger, innenfor en kirkelig kontekst. Både Okkenhaug og Bergem utvider den tradisjonelle forståelsen av sjelesorg ved å fokusere på sjelesorgens muligheter gjennom enkeltmenneskets deltakelse i gudstjenesten og i det kristne fellesskapet. Okkenhaug fokuserer spesielt på ritualenes betydning, både gjennom ritualenes gjentakelse og systematikk, deres fellesskapsbyggende funksjon, men også ved at «... ritualene bringer mysteriet nær» (Okkenhaug, 2002, s.79).

Anders Bergem (2008) peker på at kirken forstår seg selv som et omsorgsfellesskap, at dette er en del av et kristent identitetsgrunnlag, og at kirkelige ritualer kan sees på som det han kaller «sjelesørgeriske stasjoner». Slik informantene beskriver det inneholder ritualer lystenning så mye mer enn det konkrete ved at tekster blir lest, lys blir tent og bønner blir bedt. Det som skjer mellom deltakerne både før, under og etter lystenningen er avgjørende for den omsorgskulturen/fellesskapet som informantene forteller om. Musikken som spilles, bevegelsene i rommet, arkitekturen og kunsten, alt dette preger også den tillitskulturen og nærhetskulturen som informantene beskriver. I tillegg kommer det som binder gjestene på gudstjenesten sammen: troen på det gudommelige nærværet. Alle informantene bringer fram den betydningen dette ritualer har for den enkelte i deres eget liv, som en mulighet for å legge fra seg byrder i et ellers for mange strevsomt liv. Enkeltmenneskets eksistensielle behov møtes av et kirkelig ritual som både innbefatter forholdet mellom en selv og Gud, og en selv og fellesskapet. Fellesskapet får dermed en helhetlig sjelesørgerisk og meningsskapende funksjon for deltakerne gjennom ritualerets organisering og deltakernes praktisering av dette.

5.4 Avslutning

I dette kapitlet har jeg analysert hvordan lystenning som symbolhandling får stor betydning for enkeltpersoner og kirkefellesskap. Informantene forteller hvordan de tar med seg ritualer hjem. De uttrykker en form for forundring over at noe så tilsynelatende enkelt kan framstå som så personlig viktig. Lystenningsritualet preger dem følelsesmessig og oppleves som noe

hellig. Det gir mening i kraft av seg selv, men skaper også tilhørighet, identitet og fellesskap. Foran har jeg knyttet disse erfaringene til generelle perspektiver på riter og sjelesorg. Med denne sammenstillingen har jeg forsøkt å gjøre det forståelig hvordan lystenning i den kontekst jeg har studert bidrar til å gjenopprette tapte meningssammenhenger og sørge for den omsorg for sjelen som vi alle er avhengig av.

6 Lystenningen som fellesskapsprosjekt

6.1 Innledning

Inkluderende fellesskap er et sterkt ideal i kirken. Plan for diakoni definerer diakoni som kirkens omsorgstjeneste, og sier at evangeliet uttrykkes i handlinger som "... nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet" (Kirken.no). Det er ikke bare de individuelle aspektene ved mennesket som er i fokus, like viktig er styrkingen av det kollektive fellesskapet, og fokuset på strukturelle forhold i samfunnet som holder mennesker nede. Kirkens oppgave er å igangsette prosesser som legger til rette for deltakelse i fellesskapet og fremmer en anerkjennende og myndiggjørende kultur som møter menneskers sårbarhet på ulike nivå.

Hva forteller informantene oss som kan si noe om opplevelsen av lystenningsritualet som fellesskapsbyggende og myndiggjørende?

6.2 Hva forteller informantene?

6.2.1 Bønnenes fellesskaps- og tillitsbyggende funksjon

Informantene formidler at et gjennomgangstema er bønner for venner og familie som har det vanskelig. Martin forteller at han i tillegg til å be for sine nærmeste, kan be for dagsaktuelle ting som for eksempel flyktningene i Moria-leiren. Anne synes det er godt å dele noe høyt med andre. Hun refererer til en bønn som har blitt sagt tidligere rett før lystenningen som lyder «Det du bærer i hjertets dyp...». Hun synes det er fint at man kan komme opp en etter en og dele det man har på hjertet og sier «Jeg tror ikke jeg hadde kommet igjennom den vonde tiden hvis jeg ikke hadde lystenningen onsdag etter onsdag...».

Mari sier at hun ofte tenner et «takkelys» når hun føler hun har noe å takke for. Hun forteller også at det kan være vanskelig å tenne et «gladlys» rett etter at det har blitt tent et lys for noe vanskelig. Likevel føler hun det er viktig med hele spekteret av bønner. Mari sier at hun er oppmerksom under hele ritualet og at en måte å vise at man støtter de som er i en utfordrende situasjon er å tenne et lys for disse rett etter at de har delt noe vanskelig under lystenningen.

Petter forteller at han noen ganger blir spurt om å tenne lys på en slags bestilling. Det kan være å tenne det første lyset som alltid blir tent for de som er på hverdagsmessa for første gang, eller tenne lys for noen som har ringt ham tidligere på dagen og sagt de ikke kan komme, men likevel ønsker å tenne et lys. Det samme kunne flere av de andre informantene fortelle om. Petter forteller at han har en spesiell tillit til fellesskapet i Tøyenkirka:

«Jeg tror veldig mange tenner lys inkludert meg selv, fordi en opplever at det er et rom som både tåler det og også rommer en selv og det en bærer på. Så synes jeg det er veldig fint å ha noen å dele mine gleder og sorger med. Det er jo en veldig fin avslutningsbønn til lystenningen(...). Det er når liturgen ber: «Gode Gud du ser våre lys og hører våre bønner. Takk for at du deler våre gleder og bærer våre sorger sammen med oss, la din vilje skje». Og jeg opplever at fellesskapet har litt den funksjonen at det er et rom man kan dele sine gleder og også finne noe som kan bære sine sorger sammen med deg».

Mari fokuserer også på at lystenningen er en tillitserklæring og at det å dele såre tanker og følelser er veldig tillitsbyggende.

«Ja det gjør jo at dette som vi kaller for fellesskapet faktisk blir et fellesskap. Vi tenner lys i tillit til Gud og til hverandre. I tillit til hverandre, at dette er noe vi kan si her og kanskje ikke andre steder».

«I tillit til Gud og i tillit til hverandre» er ord som blir lest av en liturg i forkant av lystenningen. Ordene indikerer hva som skal skje i lystenningen og understreker betydningen av tillit til både Gud og fellesskapet. Mari trekker også frem at hun opplever lystenningen som taushetsbelagt av omsorg til de som tenner lys. En tolkning av dette kan være at Mari vektlegger tilliten som ligger i selve liturgien, i miljøet, og dermed også hos de enkelte deltakerne. Mari forteller at det som gjør sterkest inntrykk på henne er de som tenner lys og har det veldig vondt. «Det gjør enormt inntrykk, nesten sånn ærefrykt. Det er virkelig fantastisk at de klarer det og har tillit til menigheten». Hun husker spesielt godt de gangene det blir tent lys for et menneske hun kjenner som er syk og at det blir ekstra sterkt når det en dag tennes lys når denne har gått bort.

Leif, som ikke selv tenner lys eller ber høyt under lysteningsleddet i gudstjenesten, sier dette om hva det betyr for han at andre tenner lys.

«Jeg husker er en dame som sa mye under lystenningen og jeg hørte at det var så hjertelig. Jeg fikk så respekt og jeg hørte at det som ble sagt kom fra hjertet. Og at det var plass i det rommet, det glemmer jeg aldri».

Leif er opptatt av at lystenningen «...inviterer noe fra hjertet». Kanskje tenker han på følelsen av inderlighet som kom til uttrykk gjennom det damen sa, og at hennes bønner ble tatt imot av et fellesskap som fremstod som tillitvekkende.

Informantene forteller at det som blir sagt under lystenningen er sterke opplevelser de i flere tilfeller tar med seg hjem og tenker på. Det lille lyset som blir tent er ikke bare noe for personene som tenner det. Det påvirker også livene til de som hører på. Bønnene forsterker følelsen av omsorg og fellesskap, men krever også stor tillit i hvert ledd.

6.2.2 Lystenningens myndiggjørende funksjon

På spørsmålet om hva lystenningen kan bety for enkeltpersoner svarer Anne:

«Det er plass til hele meg, med alt det vonde som har skjedd. I dag hviler jeg i en sterk tro og det har med Tøyenkirka å gjøre, de ulike suppemåltidene og messen. Jeg vet ikke hvor jeg hadde vært i dag hvis jeg ikke hadde hatt det. Det er liksom ankerfestet mitt det. Men man bærer jo med seg alt det vonde ved siden av. Følelsene er en del av livet»

Anne beskriver hva Tøyenkirka har betydd og fortsatt betyr i hennes liv. Hun beskriver Tøyenkirka som et ankerfeste og da snakker hun ikke kun om lystenningen i hverdagsmessen, men også de andre tilbudene stedet tilbyr, som for eksempel suppemåltidene. Det er helheten som for Anne skaper tilhørigheten og gjør dette til et så viktig sted for henne.

Petter trekker fram at lystenningens løse regi gir folk mulighet til å delta på egne premisser og dermed blir myndiggjørende. Han sier at lystenningen kan sees på som en slags kommunikasjonskanal som er fellesskapsbyggende både for de som tenner lys og de som er til stede uten å gå fram for å tenne lys og be (se også kapittel 4.2.1).

Leif forteller at han fikk et sterkt møte med hverdagsmessen og lystenningen første gang. Det han husker best fra messa var at han ble så overrasket og synes at det var så fint. Han kan ikke huske hva som ble sagt, men han skjønnte at dette var en handling som det var blitt lagt til rette for og rammen var gjennomtenkt. Han sier:

«...jeg bare kom og opplevde det og var helt målløs i starten. Og litt etter hvert skjønnte jeg at dette er jo noe helt annet enn noe jeg har opplevd tidligere. Og spesielt at her er det noen som har tenkt, dette er ikke noen døgnflue. Og en veldig sorg over hvorfor jeg ikke har kommet hit før».

Leif sier dette om hvor sterkt han ble berørt; «så grein jeg som et lite barn». Slik jeg tolker Leif kan det se ut som om han opplever lystenningen så sterkt fordi den er tilrettelagt for deltakelse, for det han i kapittel 5.3.1 i oppgaven kaller «aktivhet», i motsetning til at man ikke får delta som den man er.

Det informantene forteller viser hvordan lystenningen både har en individuell og fellesskapsframbringende kraft gjennom deltakelsen og bønnene som bes. Både medfølelsen for de andre deltakerne og engasjementet for noe utenfor en selv er med på å trekke enkeltpersonene nærmere hverandre. Når noen ikke kan komme, men ber andre som skal delta i hverdagsmessen om å be for seg sier dette noe om både det individuelle og det kollektive. Både Anne og Petter forteller om hvordan de opplever anerkjennelse og tilhørighet gjennom ritualet lystenning og det fellesskapet som utspiller seg i hverdagsmessen. Petter ser på lystenningen som en form for kommunikasjon mellom deltakerne og menigheten, og at den frie formen virker myndiggjørende på de som deltar. Fellesskapet rommer menneskenes gleder og sorger, i kraft av å være et inkluderende fellesskap der mennesker både blir sett og ser hverandre og Gud.

6.3 Teori om fellesskap, tillit, og myndiggjøring

Jeg vil nå belyse følgende forskningsspørsmål med ulike teoretiske bidrag:

- *På hvilken måte kan vi forstå selve lystenningsritualet som myndiggjørende og fellesskapsbyggende?*

6.3.1 Om fellesskap

I undersøkelsen av hvordan mine informanter opplevde lystenningen spesielt og hverdagsmessen generelt kom det fram synspunkter som var sterkt relatert til betydningen av det sosiale fellesskapet som omgir denne. I boka «Hva er fellesskap» presenterer Tjora (Tjora, 2018) ulike forståelser av hva som ligger til grunn for fellesskap. Her skal jeg trekke fram noen poeng fra Tjora sin framstilling for å reflektere over det informantene formidlet om betydningen av det sosiale fellesskap.

Når en forstår fellesskap som en form for *integrasjon* (Tjora, 2018, s.48) ser en på hvilke former for tilhørighet som oppstår i et fellesskap. Særlig legger en vekt på prosesser der en blir innlemmet i eller holdt utenfor «det gode selskap», det vi kan omtale som innenforskap og utenforskap. Fellesskap er per definisjon både inkluderende og ekskluderende ved at det defineres en slags grense for der fellesskapet slutter. Tilhørighet til et fellesskap kan skapes, opprettholdes eller forsterkes gjennom ulike symboler og ritualer. Ved at ritualene innarbeides og gjentas blir de en kilde til identifikasjon, følelse av fellesskap, støtte og trygghet. Det kan ligge til grunn for det Tjora omtaler som en *fellesskapsfølelse* (ibid, s.40).

I framstillingen av fellesskap som *interaksjon* legger Tjora vekt på at dette skapes av medlemmer ved deres (for)handlinger. Fellesskap blir meningsskapende ved at medlemmene spiller sammen, og det oppstår en form for kollektiv bevissthet, et *vi*. Tjora beskriver det en kunne kalle en interaksjonsanvisning (ibid, s.54). I hverdagslig samhandling kan disse anvisningene være nokså skjulte. Gudstjenestens liturgi angir tydelig og konkret hvordan vi skal oppføre oss under ulike deler av seremonien. I Tøyenkirka kan denne samhandlingen både omfatte at deltakerne er synlig til stede for hverandre (ansikt til ansikt) under lystenningen og messen, hvordan de kommuniserer før og etter messen og kanskje også deler et måltid med hverandre forut for hverdagsmessen.

Fellesskap forstått som resultat av *identifikasjon* handler blant annet om at samhold oppstår rundt mennesker som oppfatter at noen spesifikke andre er mer lik en selv enn andre spesifikke andre (ibid, s.74). Slik kan det utvikles en indre enighet basert på uenighet med de som er utenfor gruppen. I min undersøkelse ble det i noen grad markert en slik uenighet overfor det en oppfattet som strenge, karismatiske eller konservative trossamfunn.

Gyrid Gunnes (2014) bruker Modeus sin riteteori for å belyse hvem som opplever seg som en del av et fellesskap og ikke. I forskningen på Åpen Mikrofon trekker hun frem hans to beskrivelser av «gjenopprettelsesriter» og «bekreftelsesriter». Bekreftelsesriten bekrefter et forhold som allerede finnes, mens gjenopprettelsesriten handler om å ta imot noen som kommer tilbake til fellesskapet. Gunnes forklarer hvordan Åpen Mikrofon har trekk av begge disse ritene i seg:

«Den er bekreftelsesrite på den måten at den tilbyr en arena for fellesskap mellom den enkelte artist, publikum, fellesskapet i en åpen kirke og den åpne kirken som en del av den trønderske folkekirken. Den er en gjenopptagelsesrite på den måten at også den som blir oppfattet som tung rusmisbruker, gis en anledning til å vise frem andre sider ved seg selv, og slik insistere på sin plass i fellesskapet av ikke-rusmisbrukere» (Gunnnes, 2014, s.19).

Mange av de som benytter seg av Åpen Mikrofon lever i og med marginaliserte livssituasjoner hver dag. Dette er tilstander folk lever i til daglig og er ikke enkelthendelser som for eksempel dåp og konfirmasjon, som er overganger og riter man bare gjennomfører en gang. Derfor skriver Gunnes at Åpen mikrofon må «...gjentas måned etter måned for å vedlikeholde gjenopprettelsen av et fellesskap på tvers av rus, marginalisering og fattigdom, som kontinuerlig brytes ned av livet». Ved å delta på Åpen Mikrofon blir man en del av et fellesskap som er sammensatt av artister, tilskuerne, fellesskapet i den åpne kirken, og fellesskapet ved å være en del av folkekirken (ibid, s.19). Kan man se en likhet mellom Åpen Mikrofon i Vår Frue kirke og lystenningen i hverdagsmessen når det gjelder å skape inkluderende fellesskap?

Om tillit, limet i fellesskapet

Informantene forteller om den tilliten og tryggheten de opplever i det vi i innledningskapitlet betegnet som det sakrale og det sosiale fellesskapet (Korslien, 2009 s.97). For mange er tillit og tro to sider av samme sak. Det kan se ut som om opplevelsen av tilknytning til et fellesskap forsterkes når Gudsdimensjonen bringes inn, og man kan oppleve en nærhet og en tilhørighet som er sterkere enn når denne dimensjonen ikke er tilstede (Modeus, 2007, s.28). Teologen og filosofen Løgstrup skriver i sin bok «Den etiske fordring» (Løgstrup, 1999) at tillit er et grunnleggende fenomen, den er umiddelbar og mennesker møter hverandre med en naturlig

tillit til hverandre. Mistilliten oppstår når det er mangel på tillit, og det er gjennom den enkeltes holdning til den andre at man farger relasjonen. «Derfor er det en uuttalt, en så å si anonym fordring til oss om å ta vare på det livet som tilliten legger i våre hender» (Løgstrup, 1999, s.40).

Harald Grimen er i boka «Hva er tillit?» uenig med Løgstrups teorier om tillit og viser til Løgstrups utsagn om «...at tillit i seg selv er moralsk godt og mistillit ondt» (Grimen, 2009, s.20). Grimen trekker fram at Løgstrups syn betinger hans kristne, protestantiske ståsted og tanken om nestekjærligheten. Grimen viser til at tillit forutsetter andres pålitelighet, og at i noen tilfeller kan det moralsk riktige være å ikke ha tillit. Tvert imot vil mistilliten være det som blir den moralsk forsvarlige måten å handle på. I situasjoner der tillitsgivere bruker maktmidler for å herske over eller undertrykke andres følelser vil det som en gang lå til grunn for tilliten gå over til mistillit. Flere av informantene forteller om tidligere erfaringer fra ulike religiøse miljøer som har blitt opplevd krenkende og ført til mistillit. Grimen trekker også inn at hvordan tillitsgiveren definerer situasjonen har betydning for tillitsmottagerens pålitelighet (ibid, s.35). Grimen differensierer mellom tillitsgivernes forventninger og deres måte å forholde seg på, for eksempel hvilke forholdsregler man tar. (ibid, s.20). Han sier at tillit er en måte å handle på med få forholdsregler, mens andre vil betone at tillit er en type forventning (ibid, s.134). Når man går inn i et kristent miljø har man en oppfatning av at både de med lederposisjoner og andre deltakere vil en vel og har de beste hensikter. Vi vet at det ikke bestandig er slik (VID-rapport nr. 1 2019, s.25). Jo mer utfordrende situasjoner mennesker lever i desto mer utsatte er de for andres maktmisbruk. Forholdet mellom tillit, makt og sårbarhet stiller store krav til en bevissthet hos de med lederansvar om at «rommet» må oppleves trygt eller trygt nok, det må bære det som legges fram, slik informantene i min studie formidler. Dette har med mange faktorer å gjøre og er en dynamisk prosess der tillit spiller en sentral rolle.

6.3.2 Om empowerment-tenkningens betydning

Flere av informantene i studien pekte på at det å delta i lystenningen, og være en del av hverdagsmessen og miljøet i Tøyenkirka, hadde en frigjørende effekt. Petter var en av de som var opptatt av hvordan gjestene eller gudstjenestedeltakerne ble styrket og løftet opp som

mennesker gjennom deltakelsen i dette miljøet. For å belyse disse og lignende utsagn vil jeg se på lystenningen ut fra empowerment-tenkning.

I faglitteraturen, i politiske dokumenter, og i dagligtalen brukes empowerment, myndiggjøring og brukermedvirkning om hverandre. Dette er begreper som alle er forankret i et verdigrunnlag som har stor betydning for hvordan blant annet sosialarbeidere utøver sin rolle. Begrepene relateres alle til ord som respekt for menneskeverd, sosial rettferdighet, sosial endring, solidaritet, anerkjennelse, inklusjon, deltakelse osv. (Ellingsen m.fl, 2016).

Empowerment-tradisjonen springer ut av ulike frigjøringskamper på 70-80-tallet; for eksempel borgerrettighetsbevegelsen i USA mot fattigdom og rasisme, kvinnefrigjøringsbevegelsen, internasjonal arbeiderbevegelse, frigjøringsteologi osv. Den brasilianske pedagogen Paulo Freires tanker om dialog, bevisstgjøring og pedagogikk knyttes ofte til empowerment-ideologien. (Slettebø, 2000, s. 76). Empowerment bli gjerne oversatt med myndiggjøring og blir forstått i lys av motsatsen - undertrykkelse.

I boka «Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid» skriver forfatteren Ole Petter Askheim (2012) at empowerment uten et positivt menneskesyn er en selvmotsigelse (ibid, s.17).

Askheim sier også at:

«Empowerment vil dermed innebære å gå inn i prosesser der skamfølelsen kan vendes til stolthet over å være den du er. Det vil være en viktig forutsetning i prosessen med å ta makten over og styre eget liv» (Askheim 2012, s.18).

Empowerment-strategien søker å gi enkeltmennesker eller fellesskap økt makt over eget liv ved å gi de større kontroll over hverdagen og dermed minske følelsen av avmakt.

Bevisstgjøring om sammenhengen mellom enkeltindivider/grupper sin livssituasjon og samfunnsmessige/strukturelle forhold er sentralt i empowerment-tenkningen (ibid, s.21). I tillegg er det sentralt å fokusere på at andre som også er i samme situasjon opplever avmaktsproblemer. En slik bevissthet skal skape grobunn for handling, mener Askheim.

Undertrykkingen blir avprivatisert og fokus rettes mot hva som skaper undertrykkingen. Da er mennesker i stand til å drive frigjøringskamp. «Derfor er det bare når de undertrykte selv oppdager at de er «verter» for undertrykkerne at de kan være «fødselshjelpere» for sin egen frigjøring» (ibid, s.22).

Denne bevisstgjøringen og endringen kan gjøres ved refleksjon og handling, for å så i neste omgang forandre tilværelsen. Dialogen (Freire 1974, s.108 i Askheim 2012, s.23) er den viktigste metoden i empowerment-tenkningen. Man må komme ut av passivitet og danne en motmakt. Felles erfaringer kan gi ny identitetsfølelse og gruppen/kollektivet er derfor et viktig middel for å mobilisere denne motmakten. Empowerment er en kollektiv og politisk frigjøringsprosess.

6.4 Drøfting av forholdet mellom lystenning, fellesskap og myndiggjøring

I intervjuene får vi høre fortellinger om enkeltmennesker som opplever seg sett og anerkjent som den de er gjennom lystenningsritualet. Vi hører at de også samtidig peker på fellesskapet, på hva dette rommer av tillit, respekt og tilhørighet til enkeltpersonene og det miljøet som lystenningen skjer innenfor.

6.4.1 Lystenningen som fellesskapsbyggende ritual

Løgstrup skriver at «... å vise tillit betyr å utlevere seg selv» (Løgstrup, 1999, s.30). I lystenningen har vi sett at deltakerne både er utleverende, følelsesmessig involverte, og at de er opptatte av både individuelle og kollektive hensyn. De stiller seg sårbare overfor hverandre. Informantene forteller om tillitsopplevelser både i forhold til Gud og til mennesker, kanskje kan man si at tillit skaper tillit i en selvforsterkende prosess? Å tenne et lys og be en bønn er en troshandling, i tro på Gud og på hverandre. Deltakerne velger å vise hverandre tillit gjennom sine handlinger både overfor Gud og fellesskapet, og de er trygge på at tilknytningen de opplever bærer deres sårbarhet. Dersom den ikke gjør det oppstår mistilliten, noe flere av informantene har erfaringer med fra deltakelse i kristne miljø tidligere. Grimen (2009) fokuserer på graden av pålitelighet, på at tilliten ikke er absolutt. Informantene i min studie hadde alle erfart tillitsbrudd og mistillit, men opplevde at de kunne gjenvinne tilliten gjennom sin deltakelse i lystenningen og i gudstjenestefellesskapet i Tøyenkirka.

Hvilke fellesskapsmekanismer er framtrødende i Tøyenkirka og kan hjelpe oss å forstå den tilhørighet og tillit informantene beskriver? Man kan forstå fellesskap som en form for integrasjon, se på hvilke former for tilhørighet som oppstår, og gjennom dette belyse inkluderings- eller ekskluderingsmekanismer i miljøet (Tjora, 2018). Ritualet lystenning

beskrives av informantene som noe de opplever som svært inkluderende, både for egen og andres del.

En faktor som kan belyse lystenningen ut fra et fellesskapsperspektiv er hvilke temaer deltakernes bønner berører. Informantene forteller om både egne og andres bønnetemaer, og disse bønnene kan tolkes som et uttrykk for hva både enkeltmenneskene og fellesskapet er opptatt av og hva som kjennetegner det miljøet som lystenningen skjer innenfor. Deltakernes bønner bygger opp under et tydelig verdifellesskap (se kapittel 2.1 om Bymisjonen som organisasjon) og et omsorgsfellesskap der tillit til hverandre, til fellesskapet og til Gud er i sentrum. Fellesskapet ligger der som et grunnlag for at deltakerne tør å be på den måten de gjør, men det er et samspill mellom både ritualets innhold, praksis og den kulturen/miljøet ritualet framstår i. Informantene trekker fram både egne og andres sårbarheter og behov, fellesskapets behov, og dagsaktuelle samfunnstemaer i bønnetemaene. De forteller samtidig om respekt og anerkjennelse av andres og egen sårbarhet som er skapt gjennom det de opplever som en tillit til at rommet og fellesskapet bærer. I kapittel 4 omtalte jeg det informantene kaller å tenne et «motlys», de korrigerende mekanismer som settes inn når en opplever brudd mot det dominerende verdi-settet og kultur. Dette kan vi se på som eksempel på det Tjora (2018) beskriver som integrasjonsmekanismer, der grensene trekkes mellom hva som er innenfor og hva som er utenfor, at det finnes en grense for hva som regnes som innenfor fellesskapet. I alle fellesskap vil det være noen mennesker som føler seg tett på, noen som opplever de er en del av en kjerne, mens andre opplever å være i en ytterkant. Det mine informanter forteller om inkluderings- og ekskluderingsmekanismer i Tøyenkirka, på hverdagsmessen og i lystenningsritualet, kan sammenfattes i utsagnet til Petter om at “rommet rommer” og at «rommet bærer opplevelsen» (Petter sitert i kap 4.2.4 og kap 4.4.2). I dette tolker jeg at han mener «det er høyt under taket», at det er et fellesskap som er bygget over tid rundt hele hverdagsmessens innhold, rundt Tøyenkirka som kirkerom og fellesskap, og rundt Bymisjonens ideologi. Dermed har utsagnet i seg verdier som respekt, toleranse og romslighet for menneskers sårbarhet og levde liv (Bymisjonens verdidokument, 2017). Dersom denne «fellesskapsfølelsen» (Tjora, 2018, s.40) om alt hva «rommet rommer» er noe som flere har og lar seg påvirke av, er den i seg selv en forsterkende integreringsmekanisme.

Informantene i studien forteller mye om hvordan de samspiller og samhandler i, rundt og etter ritualet lystenning. Dette dreier seg om hva som skjer av interaksjon i planleggingen av hva

de skal be for, hvem de skal be for, men også hvordan fellesskapet samspiller under ritualet. Eksempel på dette er det Mari sier om å «tenne et gladlys eller takkelys», ved det flere fokuserer på som «motlys», og at informantene kan oppleve reaksjoner etter messen fra andre som vil komme med sine støtteerklæringer. Tjora bruker som nevnt begrepet interaksjonsanvisning (Tjora, 2018, s.54) om hvordan samhandlingen i et felleskap kan foregå åpent eller skjult. Han peker på at mennesker gjennom øvelse og erfaring lærer seg å praktisere hverdagslivets handlinger og samhandling. Vi blir kompetente deltakere gjennom å øve på og automatisere en oppførsel som anerkjennes innenfor et gitt felleskap. Dette er interessant fordi det i lystenningen ikke er beskrevet nøyaktig hva som skal skje og hvordan det skal utføres, som i en mer tradisjonell gudstjeneste der alt er planlagt på forhånd og ledet av en prest. På den annen side ser vi at informantene gjennomgående har lang erfaring fra deltakelse i lystenningen som ritual.

Informanten Petter trekker også fram at lystenningen fungerer som en kommunikasjonskanal. Ved å se ritualet på denne måten, og tatt i betraktning at det er et godt innarbeidet ritual som har eksistert i mange år, kan vi tenke at det både har en interaksjonsfremmende og integrerende funksjon i miljøet. Den friheten som liturgien legger opp til sørger for at det er en interaksjon mellom deltakerne, som beskrevet over, og at denne samhandlingen kan fungere som en integrasjonsmekanisme mellom de som har vært lenge i miljøet, de som er nyere, og de helt nye. En kan se på ritualet som en sosialisering av nye medlemmer inn i hverdagsmessens kultur. Et konkret eksempel på dette er at man ber for nye gjester i lystenningen, dvs. at de ønskes velkomne ved at de trekkes inn i ritualet og at dette forsterker dets funksjon. Dette markerer at man ønsker å skape et «vi» (Tjora, 2018, s.54). Det vil igjen være en av flere mekanismer for å styrke følelsen av tilhørighet og være med på å bygge en «fellesskapsfølelse», en opplevelse av at ritualet og miljøet er noe man identifiserer seg med. Samtlige informanter i denne studien har en kollektiv bevissthet som inneholder opplevelsen av et samhold, et felleskap, som har stor betydning for deres liv.

Det livssynsåpne ritualet Åpen Mikrofon som Gunnes (2014) har forsket på, og Stålsett trekker fram i sin artikkel, er et eksempel på nye innganger til å inkludere «de rutinemessig utestengte» (Stålsett, 2018, s.17). Dette ritualet har etter min mening sterkt slektskap med ritualet lystenning i hverdagsmessen ved at konteksten åpner for mangfoldet i deltakelsen. Både Åpen Mikrofon og lystenningen er konstruert på en slik måte at ritualet utad får en

relativt fri struktur og utfoldelse. Lystenningen er en del av en gudstjenestehandling og har dermed en annen ramme enn Åpen Mikrofon, men samtidig er begge med på å utvide repertoaret av ritualer for å inkludere flere mennesker i de kirkelige handlingene.

6.4.2 Lystenningen som myndiggjørende ritual

Et sentralt moment for flere av informantene, og særlig uttrykt gjennom det Petter forteller, er tankene om empowerment. Petter trekker fram at nettopp lystenningens frie form understreker og bygger opp rundt et positivt menneskesyn. Måten lystenningen er tilrettelagt på, at den tidlig i gudstjenesten gir hver og en anledning til å komme fram med sitt liv på den måten man selv ønsker, innenfor lystenningens relativt åpne rammer, gir deltakerne tillit. Dette kan igjen skape en følelse av verdighet og dermed følelse av makt over eget liv, og på den måten virke myndiggjørende. Et eksempel på dette er Leif sin reaksjon på lystenningen første gang han deltok. I motsetning til det han beskrev som et kristent fellesskap som virket undertrykkende og gav en følelse av avmakt, opplevde han nå at det var lagt til rette for at han kunne delta med hele seg, en «aktivhet» som for Leif virker frigjørende. I denne «aktivheten» kan man tenke seg at det ligger en forventning om dialog, som for Freire var en viktig metode for empowerment (Freire i Askheim 2012, s.23). Leif deltok ikke i lystenningen ved at han gikk fram og ba en bønn høyt i mikrofon. Ut fra det han forteller, ser vi at han likevel føler at han deltar, at han er med i fellesskapet aktivt på sin måte, og har tillit til at det blir akseptert.

Informant Anne sine utsagn innledningsvis i kapitlet, om hva lystenningen har betydd for henne, viser oss et menneske som gjennom deltakelsen i lystenningen og i miljøet som helhet har fått tilbake verdigheten og minsket følelsen av avmakt. Flere av de andre informantene kommer med lignende utsagn.

Alle informantene setter selve deltakelsen i lystenningen inn i en større sammenheng der de forteller om hvilken helhetlig betydning deltakelsen i lystenningen har for deres liv. Flere av informantene beskriver tidligere erfaringer med ulike former for undertrykkelse både i religiøse sammenhenger og i livet for øvrig. De beskriver hvordan de opplever seg sett og møtt i Tøyenkirka, hvordan både hverdagsmessen som helhet, lystenningen spesielt, og det fellesskapet dette foregår innenfor, har vært med på å styrke deres selvoppfatning, identitet og verdighet. I denne konteksten er ideene om aktive handlende mennesker, som på ulike måter får mulighet til å ta tilbake makta i sitt eget liv, sentralt. Denne formen for myndiggjøring

understøttes av informantene i studien sine utsagn om hvordan de oppfatter lystenningen. Flere av informantene forteller om et liv som har vært strevsomt og prega av tap på ulike måter. De forteller samtidig om hvordan deltakelsen i Tøyenkirka har vært med på å gi livet mening og verdi på en annen måte enn de har erfart tidligere.

6.5 Avslutning

Ut fra det jeg har trukket fram i denne analysen vil jeg si at lysteningsritualet i seg selv er fellesskapsbyggende og myndiggjørende, og at det opprettholdes av det tydelige verdifellesskapet det er en del av. Dette er en selvforsterkende prosess som bare kan brytes eller svekkes om gjestene enkeltvis eller kollektivt skulle oppleve alvorlige skuffelser, krenkelser eller mangel på tillit og respekt. På denne måten er lysteningsritualet et eksempel på det Stålsett etterlyser som nye redskaper i «liturgiverktøykassen» (Stålsett, 2018, s.17), som kan favne og anerkjenne mangfoldet av erfaringer og nye behov i dagens samfunn, og åpne både det sakrale og det sosiale miljøet for de som trenger det.

7 Avslutning

Fem mennesker har delt sin fortelling om hvordan de opplever lystenningen i hverdagsmessa og hva dette ritualet betyr for dem. Fortellingene har tatt oss med inn i deres søken etter mening og fellesskap og hvordan lystenningen møter deres åndelige livsutfordringer. Informantene er faste gjester i Tøyenkirka, på hverdagsmessen og lystenningsritualet gjennom å ha deltatt i mange år. De har tillit til og identifiserer seg med de verdiene og den kulturen som kirka er bærer av og formidler at de opplever å få respekt og anerkjennelse i fellesskapet.

Jeg var opptatt av å finne ut hvordan lystenningen som liturgisk ledd samspiller med deltakernes livserfaringer. Liturgien er ordnet slik at den tilrettelegger for et levende gudstjenesteliv og inspirerer også deltakerne til å praktisere deler av den hjemme ved å tenne lys og be. Vi har sett hvordan lystenningen for informantene oppfattes å romme flere liturgiske ledd, for eksempel forbønn, kunngjøring, og syndsbejelse. Lystenningen er tilrettelagt på en måte som bidrar til et komplekst, mangfoldig og velfungerende samspill mellom deltakerne, selve liturgien og gudstjenesterommets utforming. Liturgien er tilpasset slik at deltakerne i høy grad er med på å forme lystenningen ut fra sine erfaringer. Den konteksten som lystenningen skjer innenfor preger deltakerne, styrker dem og gir dem gode troserfaringer. Hverdagsmessen er tilrettelagt slik at relasjonene mellom Gud, medmennesket og selvet har mulighet til å komme til uttrykk. På denne måten oppstår det en sterk vi-følelse.

I kapittel 5 fokuserte jeg på den betydning lystenningen har for opplevelsen av mening og sammenheng i livet. Lystenningen har konsekvenser i hverdagslivet og ritualet får dermed betydning ut over det som skjer under hverdagsmessen. Følelsemessig bidrar den til en avklaring og styrking av eget trosliv og deltakernes personlige forhold til Gud. De opplever en tydeligere sammenheng og følelse av mestring i livet og utvikler gode og nære medmenneskelige relasjoner. Dette henger også sammen med spørsmålet om hvordan lystenningen fungerer som en sjelesørgerisk handling. Felles for informantene var at de fortalte om tidligere meningstap og eksistensielle utfordringer. Noen opplevde at de var passivisert og at de hadde mistet ordene de trengte for å uttrykke åndelige følelser. De formidlet at lystenningen ga dem ordene tilbake eller trøstet på en ordløs måte. Hverdagsmessen med dens liturgi, den sosiale og åndelige virksomhet som springer ut av denne ser ut til å ha fungert som en «sjelesørgerisk stasjon», der deltakerne både gir og mottar omsorg og trøst fra fellesskapet.

I det siste analysekapitlet tok jeg for meg hvordan vi kan forstå lysteningsritualet som myndiggjørende og fellesskapsbyggende. Innledningsordene til lystenningen setter en stemning som bygger fellesskap ved å fremheve betydningen av tillit. Lysteningsritualet fungerer inkluderende og styrker den gjensidige respekten mellom deltakerne. Det bidrar til å bygge en sterk fellesskapsfornemmelse og et verdi-fellesskap. Dette er basert på at det etableres en trygghet rundt og toleranse for uenighet som ellers kunne utgjort en trussel. En viktig faktor i dette er den aktive involveringen og myndiggjøringen av deltakerne som skjer. Dette understøtter en selvforsterkende prosess som samtidig styrker deltakernes selvrespekt og respekt for andre innen hverdagsmessens fellesskap. Lystenningen både styrker fellesskapet og styrkes av fellesskapet.

Med blick for det prosessuelle ser en hvordan ritualet, deltakerne og fellesskapet formes og omformes i Tøyenkirkens hverdagsmesse. Innledningsordene "I tillit til Gud og i tillit til hverandre" fremstår som sentrale for den anerkjennende praksisen som fellesskapet er bærer av. Gjennom bønnene kommer livene til uttrykk, her tar man pulsen på menigheten, hva enkeltmenneskene og fellesskapet er opptatt av.

Lystenningen framstår som kontekstuell ved at liturgien gir menigheten en frihet som hver enkelt benytter på sin individuelle måte ut fra egne behov. Betydningen av ritualet for den enkelte informant varierer noe, men knyttes for alle til meningsskapende forhold, til deltakelsen i et omsorgsfellesskap, og til ritualets myndiggjørende funksjon. Alt dette skjer gjennom et samspill mellom liturgien i seg selv og den kulturen som fellesskapet er bærer av. Fokuset til den enkelte pendler mellom ivaretagelse av egne eksistensielle behov og forpliktelsen til å ivareta sine medmennesker og det fellesskapet de er en del av.

Informantenes erfaringer med lystenningen kan være et bidrag til å åpne opp begrepet liturgi slik det tradisjonelt praktiseres i Den norske kirke i dag. Liturgien legger til rette for å synliggjøre også de avmektiges stemme i kirkerommet. Praksisen som er beskrevet i denne studien viser en måte å bruke liturgi på som gjør at alles hverdagsliv kan komme fram slik at menigheten skaper teologien. "Kirken kan hævde, at man "ejer" de kirkelige ritualer, men man kan aldri hindre mennesker i at anvende dem, som de selv vil" (Modeus 2007, s.163).

8 Litteratur

Askheim, O. P. (2012). *Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid. Floskel, styringsverktøy, eller frigjøringsstrategi?* Gyldendal Akademisk.

Austad, A. mfl. (2020). Innledning: Det eksistensielle. I Rykkje, L. & A. Austad (Red.), *Eksistensielle begreper i helse- og sosialfaglig praksis* (s. 11-21). Universitetsforlaget.

Bergem, A. (2008). *Som epler av gull. En bok om kristen sjelesorg*. Kolofon Forlag.

Danbolt, L.J. & Stifoss Hanssen, H. (2014). Ritualisering: Å skape mening gjennom symbolske handlinger. I Danbolt et.al (Red.), *Religionspsykologi*. Gyldendal.

Den norske kirke & Kirkerådet. (2020). *Gudstjeneste med veiledninger = Gudsteneste med rettleiingar*. Eide forlag.

Ellingsen, I og Skjefstad, S.N (2016). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukermedvirkning. I Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B. & Kleppe, L. C. (Red), *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Universitetsforlaget.

Ellingsen, I.T. & Levin, I. (2015). Det sosiale i sosialt arbeid. I Ellingsen, I, Levin, I, Berg, B, Kleppe, L (2015) *Sosialt arbeid, en grunnbok*. Universitetsforlaget.

Eneroth, B. (1984). Hur mäter man «vackert»? Grundbok i kvalitativ metod. Akademilitteratur

Farstad, M. (2017). *Skam. Eksistens. Relasjon. Profesjon*. Cappelen Damm.

Grimen, H. (2009). Hva er tillit? Universitetsforlaget.

Gunnes, G. (2014). Hvem er folkekirkens folk? Åpen mikrofon i Vår Frues kirke som diakonal utfordring til folkekirkeeklesiologien. *Tidsskrift for praktisk teologi*, 31 (2), s.12-23.

Halle, M. (2018). Liturgi og mening: En modelldeltaker analyse av enkelte ledd i Tøyenkirkens Hverdagsmesse. (Fordypningsoppgave). UiO, Det teologiske fakultet.

Høgganvik, K. M. (2016) «Vi ville bare inn å tenne lys». Hvorfor tenner folk lys i Åpne kirker, og hvilken betydning opplever de at dette har for dem? En undersøkelse av lystenning i lysgloben i Åpen kirke som ritualisering og uttrykk for religiøsitet (Mastergradsavhandling). MF vitenskapelig høyskole.

Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. Pax.

Korslien, K.K. (2009). Anerkjennelsens plass i diakonien. I Johannessen, K.I. Jordheim, K. Korslien, K.K. (red.), *Diakoni - en kritisk lesebok*. (s. 87-102). Tapir akademiske forlag.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. (3.utg.). Gyldendal.

Lathrop, G. (1993). *Holy Things. A Liturgical Liturgy*. Fortress Press.

Lundby, K. (1980). *Mellom vekkelse og velferd: Bymisjon i opp- og nedgangstider*. Gyldendal.

Løgstrup, K. E. (1999). *Den etiske fordring*. Cappelen.

Malterud, K. (2017). *Kvalitativ forskningsmetoder for medisin og helsefag* (4. utg.). Universitetsforlaget.

Mellomkirkelig råd. (1996). *Gud er løs. Artikler, foredrag og andre bidrag til den norske studieprosessen om evangelium og kulturer*. Mellomkirkelig råd.

Modeus, M. (2007). *Menneskelig gudstjeneste: om gudstjenesten som relation og ritual*. Forlaget ALFA

Mørk, H. O. (1996). Vår liturgiske kontekst: Vår historie, vår drøm og vår kilde. I Mellomkirkelig råd, *Gud er løs. Artikler, foredrag og andre bidrag til den norske studieprosessen om evangelium og kulturer*. (s.105-124). Mellomkirkelig råd.

Okkenhaug, B. (2002). *Når jeg ser ditt ansikt. Innføring i kristen sjelesorg*. Verbum.

Opsahl C. P (2019). "Om du fortsetter å bryte det": Nattverdsfeiring ved Bymisjonscenteret Tøyenkirken. *St. Sunniva: Tidsskrift for feministisk teologi*, 27(1), s. 13-19.

Rykkje, L. & A. Austad. (Red.). (2020). *Eksistensielle begreper i helse- og sosialfaglig praksis*. Universitetsforlaget.

Skatvedt, A. (2020). *Bedringens sosiologi. Om potensialet i hverdagslig samhandling*. Fagbokforlaget.

Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*, nr. 2, s.75-85.

Stålsett, S. J. (2018). Sårbarhetens mysterium: liturgi, lidelse og livsmot i globaliseringen tidsalder. *Dansk teologisk tidsskrift*, 81(1), s. 2-17.

Sørensen, T. (2020). Mening og meningsdannelse. I Rykkje, L. & A. Austad (Red.), *Eksistensielle begreper i helse- og sosialfaglig praksis* (s. 99-116). Universitetsforlaget.

Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. (3.utg.). Fagbokforlaget.

Thomassen, M. (2014). Den liturgiske bønne: dogmatikk, poesi, og erfaring. I Hellemo, G. (Red.), *Gudstjeneste på ny*. Universitetsforlaget.

Thomassen, M (2020). Sårbarhet og fellesskap. I Rykkje, L. & A. Austad (Red.), *Eksistensielle begreper i helse- og sosialfaglig praksis* (s. 22-38). Universitetsforlaget

Thomassen, M. & Lomheim, S. (2013). *Når dere ber: Om liturgisk språk og utforming av bønner til gudstjenesten*. Verbum.

Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (2. utg.). Gyldendal Akademisk.

Tjora, A. (2018). *Hva er fellesskap*. Universitetsforlaget.

Torp, E. & Mørk, H.O. (1992). *Asfalt og lengsel. Gudstjenester utenfor kirkerommet*. Kirkerådet.

Nettreferanser:

Den norske kirke (2020). Plan for Diakoni. kirken.no: oversikt <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/plandokumenter/plan-for-diakoni/>

Den Norske Kirke. (2020,7. januar). *Bønn og forbønn*. Oversikt: <https://kyrkja.no/nn-NO/kristen-tro/gudstjeneste/hva-skjer-i-gudstjenesten/bonn---forbonn/>

Gunnes, G. m.fl. (2019). *Evaluering av Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep*. (VID Rapport 2019/1). https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/2019/januar/kr_02_2_19_vid-rapport-2019_evalueringsrapport_kirkelig_ressurscenter.pdf

Kirkens Bymisjon. (2020, 01 januar). *Årsmelding 2019 for Kirkens Bymisjon i Oslo*. Oversikt: <https://kirkensBymisjon.no/arsmelding-oslo-2019/>

Kirkens Bymisjon. (2020, 01 januar). *Bymisjonssenteret Tøyenkirken*. Oversikt: <https://kirkensBymisjon.no/Bymisjonssenteret-toyenkirken/>

Kirkens Bymisjon Oslo. (2017). Verdidokument: oversikt: https://fra1.digitaloceanspaces.com/kirkensBymisjon/content/uploads/2017/10/19153009/Verdidokument_2017_low.pdf

Reppen Kvikstad, H. (2018). Nettavisen (fotografi). <https://www.nettavisen.no/nyheter/du-trenger-ikke-feire-jul-alene/s/12-95-3423571190>

Stiftelsen Kirkens Bymisjon. (2013). *Lystenning og ritualer i kirkens Bymisjon Oslo* (Inspirasjonshefte). <http://blimed2018.staging.dbate.no/media/2073/ritualer-inspirasjonshefte-2013-low.pdf>

9 Vedlegg

9.1 Vedlegg 1, Godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata

NSD Personvern

02.09.2020 10:48

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 166474 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 02.09.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om religion og filosofisk overbevisning og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 20.01.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål

- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Henrik Netland Svensen Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

9.2 Vedlegg 2, Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet

”La oss tenne våre lys i tillit til Gud og i tillit til hverandre”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å *undersøk hva det liturgiske leddet «lystenning» i hverdagsmessen kan bety for de som deltar*. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

I forbindelse med min masteroppgave i teologi ønsker jeg å undersøke nærmere hva deltakelse i det liturgiske leddet «lystenning» i hverdagsmessen, Tøyenkirken, kan bety for noen av de som deltar. Hvordan opplever de som tenner lys under hverdagsmessen denne handlingen? Hvilke betydning har lystenningen i deres hverdags- og trosliv? Jeg ønsker å finne ut hva som var tanken bak et slikt liturgisk ledd den gangen det ble innført og hvordan det oppleves av menigheten i dag. Kanskje betyr lystenningen noe helt annet for de som deltar i dag enn det som var tiltenkt? Jeg ønsker ikke å lage en evaluering av gudstjenesten og lystenningen, men en studie av enkeltmenneskers opplevelse og erfaring med gudstjenesten og lystenningen spesielt. Jeg ønsker derfor å gjøre en kvalitativ studie med intervju av 6-8 deltakere av begge kjønn.

Oppgaven er en del av min cand.theol.- grad ved Det teologiske menighetsfakultet og kvalifiserer meg til prestedtjeneste i Den norske kirke.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

MF Vitenskapelig høyskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget er gjort ut ifra at deltakerne har deltatt jevnlig på hverdagsmessen og under lystenningen. Prest i Bymisjonen Birte Nordahl har blitt spurt om å komme med forslag til deltakere som er aktuelle for denne undersøkelsen.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelse i studien innebærer å stille opp på ett individuelt intervju på ca 30-60 minutter, på et avtalt tidspunkt. Jeg kommer til å stille spørsmål om lystenningen i hverdagsmessen og hvilke betydninger den kan ha for deg. Det krever ingen forberedelse til intervjuet. Jeg er svært takknemlig for alle som vil bidra som deltakere i studien og ønsker ikke at informantene skal ha mye bry med å delta i studien. Derfor er jeg fleksibel hva gjelder hvor og når intervjuet skal finne sted. I tillegg ønsker jeg å gjennomføre systematisk observasjon av hverdagsmessen ut ifra problemstillingen, og forsøke å se på hverdagsmessen og lystenningen med «andre øyne» enn jeg gjør som vanlig deltaker. Hverdagsmessen blir et felles grunnlag og referanseramme for meg som forsker og deg som eventuell deltaker.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Bymisjon vil ikke få tilgang til det du måtte fortelle i denne samtalen foruten et eksemplar av den ferdige masteroppgaven som er anonymisert.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrevet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun undertegnede og veileder som vil ha tilgang til lydopptakene. Informasjonen du gir vil bli brukt på en slik måte at ingen vil kunne kjenne deg igjen. Det vil ikke bli oppgitt navn, alder, arbeidsplass eller nasjonalitet. Navnet og kontaktopplysningene vil jeg erstatte med en kode som lagres på en egen navneliste adskilt fra øvrige data.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,

å få utlevert en kopi av opplysningene,

å få rettet personopplysninger om deg,

å få slettet personopplysninger om deg, og

å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra MF Vitenskapelig høyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

MF Vitenskapelig høyskole.

Veileder: Carl Petter Opsahl. Carl.Petter.Opsahl@mf.no. Tlf : 22590596.

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

9.3 Vedlegg 3, Intervjuguide

Intervjuguide

Åpning

- Rettslige opplysninger om taushetsplikt o.l.
- Åpen samtale
- Klargjøring av forventning
- Klargjøring av tid og rammer.

Spørsmålene er ment som en guide til samtalen. Målet er en naturlig samtale der informanten får male sitt bilde av virkeligheten.

Religiøs forankring:

- Har du noen religiøs forankring eller hører du til et trossamfunn?
- Har du vært troende hele livet?

Hverdagsmessen:

- Har du gått lenge på hverdagsmessen?
- Hvorfor går du på hverdagsmessen?

Lystenning:

- Husker du ditt første møte med lystenningen? Kan du fortelle meg litt om det?
- Var det noen som fortalt deg hva det gikk ut på?
- Hva ville du selv kalle handlingen lystenningen er? Hvis du skulle hatt et annet navn på lystenningen hva skulle det ha vært.

- Hva tenker du er hensikten med lystenningen? Og hva tror du andre mener den er?
- Hva får deg til å gå frem og tenne et lys og si noe høyt?
- Har du et eksempel på noe du kan si når du tenner et lys?
- Sier du eller ber du ofte det samme?
- Har du planlagt det du skal si på forhånd?
- Blir du inspirert av hva de andre sier når de tenner lys?
- Hva betyr lystenningen for deg i hverdagen?
- Hva betyr lystenningen for deg i ditt trosliv?
- Betyr det noe for deg at andre tenner lys og sier noen ord?
- Tenker du i ettertid over det andre sier? Er det noe som har gjort varig inntrykk som du husker spesielt godt?
- Hvilke følelser sitter du med under lystenningen? Hvilke sinnstemning preger deg underveis? Kan dette være forskjellig fra gang til gang?
- Har du opplevd at folk kommer bort etter messen og vil snakke om det du har sagt? Hvilke betydninger har det for deg?
- Hva tenker du om at du må snakke i mikrofon eller generelt snakke høyt og ikke inni deg?
- Hvilke betydning har det for deg at noen andre hører det du sier/ ber om?
- Hva tror du selv at lystenningen betyr for menigheten som fellesskap og for enkeltpersoner?
- Har du fulgt med på hverdagsmessen digitalt på facebook i vår? Isåfall hvordan opplevde du lystenningen?
- Tente du lys hjemme?
- Er det noe du tenker er negativt ved lystenningen?

9.4 Vedlegg 4. Dikt av Hans Olav Mørk.

Gå.

Gå med uro.

Gå i hast.

Slutt aldri med å gå ut av kirkens rom

ut av freden og stillheten

ut i bråket og ubehaget

ut til latteren og gråten.

Bær med deg det levende brødet

som du fikk her

som en skatt mellom dine hender

og i ditt hjerte.

Del det ut, igjen og igjen.

Alltid strekker det til,

om du bare fortsetter å bryte det.

Kom.

Slutt aldri med å komme tilbake

til dette stedet.

Kom aldri tomhendt.

Ta med deg ropet som presser på bak
leppene.

La det få lyde her.

Ta med deg sulten som aldri blir stillet,
kampen som ennå ikke er vunnet.

Ta med deg en

som alltid har vært ditt medmenneske
uten at du visste det.

Her er møtestedet

i lyset fra Guds ansikt.